

SZÍNHÁZ

DRÁMAMELLÉKLET

1987

DECEMBER

SAROSI ISTVÁN

A húszmilliomodik év

In memoriam
Csáth Géza

Szereplők

CSÁTH GÉZA, eredeti nevén dr. Brenner József OLGA,
Csáth felesége

ANYÁCSKA Csáth szülei

APÁCSKA

DEZSÓ, Csáth öccse

DIDE, .azaz Kosztolányi Dezső, Csáth unokabátyja

SZABÓ BATANCS

ZOLTAY

Csáth barátai

DOKTOR

APÁCA

EZREDES

KATONAORVOS

ÁPOLÓK 1—3

CSELÉD

HATÁRÓRÓK 1—2

WILHELM DOKTOR

TANÁR

BETEGEK 1—2

KATONÁK

JÁRÓKELŐK ÉS SÉTÁLÓK

ORVOSOK

Szín: polgári lakás szalonja, kényelmes bútorok, zongora, íróasztal, a háttérben egy hatalmas álló- (vagy fali-) óra, amely, mikor a darab végén eléri a hat órát, tompa, visszahangos zúgással elüti azt. Baloldalt, az előtérben két osztályos kórterem (cella), de szürke és kopár jellegtelenségével nem zavarhatja a szalon világát; alacsony heverő szíjakkal, bal szélén nagyméretű rácsozott ablak (falak nélkül). Amikor az események ebben a helyiség-ben játszódnak, a fő megvilágítást az ablakon beszűrődő fény biztosítja. Az egyes jelenetek simán, zökkenőmentesen, szünet nélküli folynak egymásba.

Hegedűszólót hallunk: szomorú, keserű, gyönyörű zenét. Amikor halkulni kezd, kintről verekedés, dulakodás robaja közeledik. Az elmeosztályról megszökött Brenner Józseffel küzd négy ápoló, erőszakkal hozzák vissza, s kényszerítik a zárt osztály cellájába. A dulakodók után a Doktor és az Apáca érkezik

ÁPOLÓK ...a lábát, a lábát fogd ! ...vigyázz, harap!

Hagyja abba! ... kihúzza a kezét! ...fejezze be! A másik kezét is ! Meg kell kötözni ! ... ne üvölsön!

DOKTOR Hogy tudott megszökni?

APÁCA Szíjazzák le!

ÁPOLÓK Vigyázz, rüg! . . . mondom, hogy a lábát! Emeld fel !

Vigyázz ! Ne ordítson ! ...a lábát!

CSÁTH *(közben üvölt, hörög, sír, zihál)* . engedjenek el ! Ezt nem tehetik ! ... eresszenek el ! ...a karom! ... mocskos pribékek! Fáj ! Hogy merészelik, mit képzelnek? Én orvos vagyok!

1. ÁPOLÓ Pont azért!

APÁCA Idáig sülyyedni ...

3. ÁPOLÓ Egy orvos ...

DOKTOR Hol fogták el?

2. ÁPOLÓ A vasút felé tartott ...

CSÁTH Ezt nem tehetik ! ... eresszenek el ! Nem megyek vissza! Ehhez nincs joguk! ... nem vihetnek oda! Brenner doktor vagyok! Eresszenek el! Nem megyek a zártra! Egy orvossal nem tehetnek ilyet! Nem vihet-nek oda! Nem vagyok örült! Én önként jöttem! Magamtól ! . . . gyógyszerre van szükségem ! Eresszenek el! Nem hagyom magam ! ...mit akarnak velem ? Orvos vagyok! Jogom van oda menni, ahová akarok! Eressz el, te disznó! Megöllek, eressz el! *(Nyugtató folyadékkal próbálják megitatni)*

APÁCA Nyissa ki a száját!

DOKTOR Ezt meg kell innia!

2. ÁPOLÓ Fogd meg a fejét!

APÁCA Igya meg!

DOKTOR Ne szorítsa össze a fogát!

CSÁTH Nekem az „én” gyógyszeremre van szükségem! Azt akarom! *(Szétfeszítik a száját, s itatni kezdik a keverékkel. Csáth egy pillanatra ellazul, megadja ma-gát, az ápolók szorítása gyengül; Csáth hirtelen kiszabadul a kezük közül, kiköpi a szájába erőltetett gyógy-szert, s kifelé menekül. Az ápolók utánavetik magukat, letaperik az ágyra. Csáth vergődik)*

DOKTOR *(az Apácának)* Szívjon fel Szkopolamint! CSÁTH

(kétségbeesetten) Hallgasson meg! Én önként jöttem! Azt mondták, nem lesz fájdalmas! És egyszer-re elvonták az egészet. Ezt így nem lehet!

DOKTOR Az ön számára nem tudok elképzelni más utat . . .

CSÁTH Várjon meg! Alávetem magam! Megígérem, nem szököm meg többet, itt maradok, csak kétszer adjanak, kétszer naponta, és azt már gyorsan lehet csökkenteni ...

DOKTOR *(az Apácának)* Igyekezzen!

CSÁTH Maga is tudja, tudnia kell, hogy ezt nem lehet, így nem szabad! Megőrülök!

DOKTOR *(az Apácának)* A szokásos mennyiség ! ... CSÁTH Csak fokozatosan! Mindegy, hogyan, gyorsan vagy lassan, de fokozatosan! Ismer engem! Hallgasson rám ! Aláírtam a nyilatkozatot ...

DOKTOR Fogják le!

CSÁTH *(sikoltva)* Neeeeeeeeem! *(Egy pillanatra mindenki megdermed, hadarva, teljes pánikban)* Várja-nak! Egy percre csak! Mondani akarok valamit! Hallgassanak meg, nagyon kérem, hallgassanak meg ! Könyörgök, egy adagot, egyetlen adagot adjanak csak, meg fogják látni, vagy ennyit sem, egy tizedet, minden rendben lesz, megígérem ... *(A Doktor int, mire az ápolók nekiesnek, leszorítják, az orvos beleszúrja az injekciót. Csáth hosszan, elnyújtva sikolt, a szíjait és kezeit ellenére hánykolódik, aztán egyre kisebb erővel küzd, végül már csak hörögő zihálást lehet hallani. Bódultan, de nem eszméletlenül fekszik, szeme félig nyitva)*

Elsötétül az előtér. Ekkor kipukkanó nevetést hallunk, s amikor megvilágosodik a szalon, spicces, bolondozó társaságot látunk: Dide, Dezső, Szabó Battancs, Zoltay. Dide kezében kottalappal, éneket próbálnak: Kosztolányi „Üllői úti fák” című versét Csáth Géza megzenésítésében. Csáthot akarják meglepni, ezért bolondozásuk vissza f ogott, s közben időnként hátralesnek. Valaki mindig elrontja, ezen mulatnak

DIDE Kezdjük újra!
DEZSÓ (mutatja) Először ezt a részt, amíg ez nem megy, úgyis mindig elrontjuk!
ZOLTAY (Szabó Battancsnak) Te meg halkabban, igazán lehetne annyi kritikád, hogy magadban énekelj! DEZSÓ Zoltayt zavarja a recsegésed!
DIDE „Boritsa lombos fejetek szagos, virágos fergeteg, ezer fehér virág. Ti adtatok kedvet, tusát, ti voltatok az ifjúság ...”
ZOLTAY (Didét utánozva) „Ti adtatok kedvet, tusát, ti voltatok az ifjúság . . .” A művész!
DEZSÓ Talán szavalókorúsbán kéne !
DIDE Elég, kezdjük!
SZABÓ BATTANCS Figyelem!
DEZSÓ Megadom a hangot ! ...
ZOLTAY Majd én! Aaaaááá ... (Elcsuklik a hangja, kipukkad a nevetés)

DIDE Ezt jól megadtad!
DEZSÓ S még ő kritizálta Carusót!
DIDE (kikiabál) Ne hallgatózz, Józsi, menj el az ajtótól!
CSÁTH (kintről) Unom magam! Meddig kell még?! SZABÓ BATTANCS Ahogy az első este énekelt, lehetett is kritizálni ...
DEZSÓ Neked Medgyaszai Vilma sem tetszett!
DIDE (mint az előbb) Az ünnepelt csak várja a sorát! ZOLTAY (Carusót utánozva skáláz egyet) Gyerünk, Medgyaszai Vilmák! Kezdjük!

Krakovgás, csend. Szabó Battancs megadja a hangot, nagy levegőt vesznek, teljes csend, majd egyszerre pukkan ki belőlük a nevetés. Ekkor jön be Csáth, kezében üveg és pohár

CSÁTH Elég volt! Bejövök!
DIDE Még próbálunk! Ne lödd le a meglepetést!
ZOLTAY Neked készítjük!
DIDE Egyszer vagy húszéves te is ! Megérdemled! CSÁTH Már megleptetek! Kizártatok a saját szobámból! DIDE (int a többieknek, azok felkörbe állnak, majd hirtelen váltással Csáthhoz) Józsiám! Át kéne írnod!
Itt. Nem megy. Sehogy se megy ...
ZOLTAY (Didét utánozva) Didécském! Át kéne írnod! Neked kéne átírnod. A verset ...
DIDE Ezt a sort. Lágyabbra, visszafogottabbra ...
SZABÓ BATTANCS Mutasd meg nekik, hogy kell!
DEZSÓ (Csáthhoz) Énekelj el, Mozartka!
CSÁTH (dúdolás után) Szerintem nem kell. Nagyon jó ez ...
DIDE Mindig elrontjuk ...
DEZSÓ A Szabó Battancs mindig elrontja!
CSÁTH Mert annyit isztok!

Nevetés

ZOLTAY Mert a Szabó Battancs mindig annyit iszik! CSÁTH Próbáljuk meg!

Beállnak, de röhgicsélnek

DIDE Csönd!

Csáth beint, kezdik, közben robbanásig feszül bennük a jókedv: „Az ég legyen tüveletek, Üllői úti fák. Boritsa lombos fejetek szagos, virágos fergeteg, ezer fehér virág. Ti adtatok kedvet, tusát, ti voltatok az ifjútág . . .” (Szabó Battancs hangja megint elcsuklik, kipukkadnak, van, aki összegörnyed, van, aki a földön hemperege kacag. Elsötétül a szín, s máris halljuk a Tanár hangját

TANÁR Felöltözhet, kolléga úr!

Megvilágosodik a szalon, a Tanár épp kezet mos

Tulajdonképpen ezzel be is fejeztük a vizsgálatokat. Nézzel! Az anamnesztikus adatok és a klinikai kép egyértelművé teszi a diagnózist. Persze az mindenképp kedvezőbb lett volna, ha nem most, hanem korábban jelentkezik, amikor az egész kezdődött. A családban vagy a közvetlen környezetében fordult-e elő mostanában hasonló megbetegedés?

Csáth hangja, hátulról, a paraván mögül:

Nem tudok róla ...
TANÁR Mikor köpött vért először?
CSÁTH (előjön, öltözködik) Tizenhét éves voltam, azóta se. Mostanáig.
TANÁR Mióta lázas?
CSÁTH (ideges) Mondja meg ,a diagnózist, Tanár úr! TANÁR Nem tartom súlyosnak ...
CSÁTH Hallani akarom!
TANÁR Nyugodjon meg, kolléga úr!
CSÁTH Miért kéne megnyugodnom?
TANÁR Jól gondolta. Ez az. Tuberkulózis ...

Hirtelen éles, disszonáns zeneakkordot hallunk, Csáth előrohan, Dide balról be, megállítja, a Tanár eltűnik

DIDE Írd le! Végy tollat és papírt, és írd le mindent! Minden gondolatot és érzést, ami benned van! CSÁTH Csak halálos és gyilkos gondolataim vannak! DIDE Ünnepelt író vagy! Nem szabad összecsuklanod egy tanári diagnózis miatt, amely lehet, hogy nem is igaz!
CSÁTH (ordít) Apicitisz! Azt mondta! Ebben nem lehet tévedni !
DIDE Apicitisz! Azt mondta! Nem azt, hogy halál! CSÁTH A csontom veleje is beleborzongott!
DIDE Te mondtad nekem, hogy írjam meg a félelmemet és szorongásomat. Hát itt van! Tessék! En megírtam! Most rajtad a sor ! Ne a marokszámra szedett nyugtatóktól várd a megoldást.
CSÁTH Ez nemcsak szorongás többé, nem képzelt és játszott halál!
DIDE Meg fogsz gyógyulni, értsd meg!
CSÁTH Ettől a bajtól félttem ,a legjobban, emiatt bélel-te ki gyermekkorom minden percét a rettenetes ! (Kitör) Te is ittál, te is gyógyszerezted magad, te is menekül-tél a félelemtől!
DIDE A körülmények kényszerítettek rá!
CSÁTH Nem igaz! Nem bíztál magadban! Tudtad, hogy egyedül képtelen vagy, hogy szükséged van kapaszkodóra, segítségre, támaszra ! Ismerem, valamennyi írásodat és versedet ismerem!

A fény kialszik róluk, a szalon hátsó részét látjuk. Id. Brenner az íróasztala és aktacsomói mögött ül, előtte Wilhelm doktor

WILHELM (rögtön Csáth végszava után) Ugyan már, Brenner úr, ha egy gyerekben ennyi tehetség szunynyad, persze hogy más, mint a többi ...
ID. BRENNER Jól tanul, szorgalmas, a tanárok is dicsérik, nem erről van szó!
WILHELM Túl korán veszítette el az édesanyját ... ID.
BRENNER Máshol is vannak árva gyerekek. WILHELM Új anyát kellett megszoknia ...
ID. BRENNER A testvéreinek is ...
WILHELM Az átlagosnál érzékenyebb, maga mondta! ID.
BRENNER Ez nem magyaráz semmit!
WILHELM Sok mindent! Olyan korban élünk, amikor az események, de maga az élet is sokszorosára gyorsult. És nézzen körül a világban! Oroszországban gyarakat vernek szét! Az egyetemisták barikádokat emel-nek Európa-szere. Ott vannak a burok! Vagy gondoljon, nem kell messzire menni, gondoljon Boszniára! ID. BRENNER Ezek közhelyek, Wilhelm doktor!
WILHELM Akkor maradjunk nálunk, Szabadkán! Mi-kor látott maga ennyi csavargót? Részeget? Mikor volt ennyi öngyilkosság? Azt hiszi, a gyerek nem látja ezt? ID.
BRENNER De minden gyerek látja, mindegyik!

WILHELM A fia tényleg sokkal érzékenyebb, nem lepe egy napon említeni a többivel. És minél eszesebb, tehetségesebb egy gyerek, annál érzékenyebb. Ott var a Kosztolányi fiú. A nagyobbik, Dezső. Nézze azt meg Hisztériás rohamai vannak, ideges asztma kinozza. persze hogy retteg a betegségekől. Mindannyian rettegünk. A nagypapjának limfoszarkómája volt, az édes-anyjának szívbaja, és meghalt a kishúga, meghal a Kosztolányi kisfiú, a Gusztika. Melyikünk bírna ez tartósan ép ésszel? Én nem. És maga sem, Brenner úr

ID. BRENNER Az iskolából többször is hazaküldték mert nem bírt magával. Az utolsó órákon olyan nyugtalanság lesz rajta úrrá, hogy valósággal menekülnie kell. Azt mondja, hogy a széndioxid miatt van, de ér tudom, hogy nem ez az ok. A többinek semmi baja

WILHELM Túlzottan felnagyítja ezeket az apróságokat ID.

BRENNER Az estétől is fél. Hogy este lesz, hal óra...

WILHELM Azt mondja, ír, zenét szerez, rajzol. Nem elég magyarzata ez a benne szunnyadó tehetségnek: Én a maga helyében, Brenner úr, ezzel magyaráznárr ezt a feszültséget, vibráló nyugtalanságot, és örülnék neki, higgye el, én a maga helyében még örülnék i- neki ...

Már Wilhelm doktor utolsó mondatai alatt megszólal a zongora, száraz, monoton hangokat hallunk, közöttük hosszú, bizonytalan szünetekkel. Amikor elsőtétül a szalon hátsó része, rögtön látjuk a zongorázó Csáthot: útiruhában van, egy szék karfáján ül, s magába roskadtan ütögeti a billentyűket. A szobában néhány koffer, utazó-táska.

Jobbról Dide rohan be

DIDE Már itt is vagy! Megelőztél! Az állomáson akartalak várni, de képtelen voltam előbb elszabadulni. Könnyen idetaláltál? Nem is mondod, hogy tetszik a szoba ! Nem túl nagy, de kényelmes, lakályos, s bent van a város szívében!

CSÁTH *(abbahagyja a zongorázást)* Jó lesz, biztos vagyok benne...

DIDE *(nyugtalanul nézi)* Nagyon elfáradtál?

CSÁTH Kicsit ...

DIDE *(az ablak felé tart)* Mikor indultál Szabadkáról? Ide nézz ! Láttad ezt már ? Ezt a kilátást ! A Kálvin tér! Ott meg az Űllői út!

Csáth ismét zongorázni kezd

Még semmit se láttál ! Öregem ! Én akarom megmutatni neked Budapestet! Az őcséd és Szabó Battancs előtt! Bevezetlek az éjszaka rejtelmeibe és csodáiba. Megmutatom a színeket, a fényeket és a lányokat. Amikről írtam és meséltem eddig, az mind a tiéd lesz, tapintani, érezni, ízlelni fogod ! *(A zongorához megy)* Es ezt is elintéztém! Akkor zongorázol, amikor csak akarsz! Ezt kikötöttem a háziasszonynál. Azt mondtam, neked mindennap órákat kell gyakorolnod. Csodálkozott is. Azt mondta, nem tudta, hogy az orvos-egyetemen ilyen stúdió is van ...

CSÁTH *(lecsukja a zongora fedelét)* Dide, én feladtam a zenét ...

DIDE Megörültél?

CSÁTH Megbuktam vele ...

DIDE A Zeneakadémia semmit sem jelent!

CSÁTH Nekem mindent! Te tudod, hogy nekem mindent. A hegedűm nem elég virtuóz, ez volt Koeszler professzor véleménye. Szeptember című darabomat pedig Mihalovich nem találta elég erősnek. Gyöngye, magyarul ! És érzem is. Nézd az ujjamat! Görcsösek, bizonytalanok. Ne szakíts félbe! Én félttem az orvosi pályától, te is tudod. Undorodtam a boncolástól, fél-tettem a szememet az állandó tanulástól. Várj ! Befejezem. Nem adom fel, rossz szó, továbbra is szükségem van a zenére. De döntenem kellett! Orvos leszek, orvos és író. Orvosegyetemre máshová is mehettém volna, közelebb Szabadkához. De én ide akartam jön-ni. Pestre! És írni fogok, Dide, éjtt nappallá téve, most két novellát írok egyszerre, s tele vagyok, érted, tele

vagyok ambícióval, lelkesedéssel, lendülettel. Meg akarok lepni mindenkit, aki hisz és aki nem hisz bennem. Apuskát, Bródyt, Babitsot, Adyt, Móriczot ...

DIDE Közben felemészted minden erődöt!

CSÁTH Az erődöt hagyd békén! Azt bízd rám! DIDE

De a gyógyszerek!

CSÁTH Szükségem van néha nyugtatókra!

DIDE Ez már nem néha! Most is látom rajtad.

CSÁTH Engem nem kell féltened! Ki kért meg rá? Mi-ért féltesz te engem? Kire hallgattál, amikor Bécsbe mentél? Honvágyad volt, sírtál, könnyöztél, de senkire sem hallgattál ! Akkor sem, amikor visszajöttél! Kítől túrted volna, hogy bármibe is beleszóljanak, azt mondd meg!

DIDE Tóled ! Egyedül tóled túrtam ! És ha hallgattam valakire, nagyon jól tudod, az is te voltál egyedül! Amikor Pestre jöttem, amikor írni kezdtem! Én is tele voltam rettegéssel! Üldözési mániám volt, életfélelmem, s ez rosszabb a halálfélelemnél. Rettegtem, hogy a szüleim meghalnak, elvesztem az otthonom, az aszfalton fogok meghalni. És rád hallgattam! írj róla verset ! Azt mondtad ! A félelemről, a rettegésről ! Legyen a vers méla és nagyszerű, tomboló, legyen kétségbeesett, de te ne légy se egyik, se másik, hanem egyszerűen: Dide, ,a kis Dide ! Ezt mondtad!

CSÁTH S neked sikerült! Bármí ért, bármí fáj, meg-írtad! Meg tudtad írni! *(Visszahúzódik a kórterembe, leül, s fázósan burkolózik a kórházi köpenybe)*

DIDE Ugyanaz a Brenner-vér folyik mindkettőnkben!

CSÁTH Csakhogy benned értelme és célja is van ennek!

DIDE Az írás neked is létszükséglet!

CSÁTH A vesztes létszükséglete! Én az vagyok! Annak születtem, vesztesnek! Te könnyen vagy az, ami vagy! De a győztesek magasából én nemcsak szépeket papolnék! És nemcsak frázisokat! Érted Dide!? Nekem okos gondolataim is lennének! *(Fény már csak a kór-termen, Csáth a pokrócot is magára húzza, szinte sírva)* Bocsáss meg, bocsáss meg, nem akartalak meg-bántani, te jó vagy, okos vagy, .mindig hallgattam rád, te vagy a legfontosabb ember az életemben. Nem akartalak megbántani, hallod? Bocsáss meg nekem! Meg kell bocsátanod, meg kell tudnod bocsátani, sem-mi olyat nem mondtam, hogy megharagudj, nem akartam, hidd el nekem, hogy nem akartam ... *(Ordítva)* Hallod? Nem akartalak megbántani! Én jót akartam, Dide! Mondd meg nekik, hogy én jót akartam, és semmit se tettem, mondd meg nekik, Dide, könnyöregők, rád hallgatnak, neked elhiszik, neked szót fogad-nak, szólalj meg már, Dide, mondj már valamit! Dide, mondj már valamit!

Ordítózására berohannak az ápolók, megpróbálják le-fektetni. Dulakodnak, aztán megjelenik az Apáca is

1. ÁPOLÓ Feküdjön vissza!

2. ÁPOLÓ Adja ide ezt!

APÁCA Feküdjön vissza szépen!

3. ÁPOLÓ Két órája kapott utoljára ...

APÁCA Emelni kell a brómadagját!

CSÁTH *(közben, nyöszörgöve)* ...ő meg tudja mondani maguknak ... és meg is fogja ... megigérte ... én semmi olyat nem tettem ... nem akartam megbánta-ni ... neki el fogják hinni ... semmit se csináltam ... kik maguk? ... mit akarnak?, hogy kerülnek ide? ... tőle mindent megtudhatnak ... a békát is ... azt is elmondja ... mondd el nekik, Dide, mondd el a békát is nekik ... a szőrös boát ... neked elhiszik ... te tudod, hogy kezdődött ... a hangra riadtam föl ... először nem tudtam, honnan jön ... olyan volt, mint egy gyereksírás, aztán egyre erősebb és erősebb lett ... Mintha egy halálra kínzott kicsi gyerek nyöszörgött volna. Mintha egy kitépott szárnyú bagoly üvöltött volna, rövid szüneteket tartott, majd erősebben és fájdalmasabban ... le s fel rohantam, kerestem, honnan jön ez a pokoli hang, s egyszer csak ott volt ... előttem, a béka ... szőrök voltak a testén, a teste halotti büzt terjesztett. S abban a pillanatban, hogy megláttam, eszembe jutott, mit jelent, ha ez a dög megjelenik valahol !

PACA Igya ezt meg!

CSÁTH Hallgassanak végig!

3. ÁPOLÓ Emeld fel a fejét!

2. ÁPOLÓ A gyógyszerere...

DOKTOR *(sietve érkezik)* Mi történt?

CSÁTH Doktor úr ! Kolléga úr ! Maga még nem hallotta!

Magának még nem meséltem. Üljön ide! Elmondom .. , 1.

ÁPOLÓ Feküdjön vissza!

DOKTOR Hagyja csak! *(Leül)* Folytassa!

APÁCA Ezt meg kell innia!

4. ÁPOLÓ A délutáni adagja...

DOKTOR Mit akar elmondani?

CSÁTH *(zihálva)* Elmondom... mindent elmondok... megígérte, hogy kapok egy adagot, mindenki hallotta ... mindenki hallotta ... elmondom... egy kis adag morfint csak! Egész keveset, gaz is elég lesz! Elmondom... maga tudja, hogy elég lesz... nézze a lábamat! Csupa kelés és seb... a karom, a hasam, már nem találtam helyet magamon, hogy hova szűrjam be a tüt... szót fogadok, elmondom, figyeljen rám...

DOKTOR Figyelek...

CSÁTH *(körbenéz)* Küldje ki ezeket!

Az orvos bólint, mire mindenki kimegy

Én tudom, hogy gyógyíthatatlan vagyok... meg fogok halni... orvos vagyok, tisztában vagyok vele .. Ismerem a rákot, a gümőkórt, s megismertem a paralizist is... paralizis progresszíva ... nem tudok rendesen járni, kapaszkodnom kell, a látásom homályos, a kezem nem érzi a falat, az asztalt, a széket, mellényülök, elvétem a mozdulatot, s aztán azt is el-felejttem, hová akartam menni, miért, és hogy akartam-e valamit egyáltalán...

CSÁTH Azt teszem...

DOKTOR Hallgatom.

CSÁTH *(súgva)* Nem merem...

DOKTOR Tőlem nem kell tartania.

CSÁTH Félek...

DOKTOR Bennem megbízhat.

CSÁTH *(szünet után még halkabban)* ...nagyon félek...

nagyon-nagyon félek...

DOKTOR *(megfogja a kezét)* Próbálja meg!

CSÁTH *(riadtan rántja el a kezét, döbbenet néz az orvosra, vár, majd maga elé mered, hosszan kívár, súgva)* Meghalt...

DOKTOR *(szünet után)* Meghalt?

CSÁTH *(szünet után)* Meghalt... a kis Emma, azt álmodtam, hogy meghalt ... *(Szünet után)* ...felakasztottuk... felakasztottuk egy kötélre... a padláson... akasztást játszottunk... már próbáltuk máskor is, kutyával, macskával... gyerekek voltunk, minden-nap felakasztottunk egy állatot... ő más volt, őt szerettük, elhatároztam, hogy mindig szeretni fogom, és feleségül veszem... fehér ruhában volt, a harisnyája is fehér volt... Eleinte hadonászott a kezével, és vékony kis lábával nagyokat rúgott... az arcát nem láthattam, a padláson már csaknem sötét volt ... aztán megszűnt minden mozgás, a teste kinyúlt, mintha a lábujjaival valami zsámolyt keresett volna, hogy rá-álljon ... és nem mozdult többet... Anyácskának se meséltem el...

Pár másodpercre újra halljuk a hegedűszót

Anyácska mindenről tudott, neki mindig mindent elmondtam... ezt nem... kis Emmáról Anyácska sem tudott... Anyácska ... Neki sem meséltem róla .. Anyácskának sem... szörnyű álom volt... *(Hirtelen vad indulattal esik neki az orvosnak, de hamar ki-fullad)* Értse meg ! Értse meg ! Szükségem van a méregre, pantoponra, morfinra, szükségem van, mind-egy, hogy mire, de kell, nem bírok élni tovább, szükségem van rá, szükségem, megölnek a látomások, a képek, az életre törnek, értse meg, megölnek, meg-ölnek, megölnek... *(Csáth erőltlenül, ernyedten fekszik az ágyon, közel eszméletlen, érthetetlen szavakat suttog)*

DOKTOR *(Csáth pulzusát fogja)* ... tahikard ... digitálisra is szüksége lesz... *(Megnézi a pupilláját is, majd kimegy)*

Újra halljuk a hegedűt, majd a szalonban megjelenik Csáth édesanyja. Egy konzolra támaszkodik, mint a régi fényképeken szokás, fekete ruhában van, külön fény világítja meg, az előtér változatlan megvilágításban.

ANYÁCSKA *(suttogva)* ...Józi... *(Szünet után)* Józsi... ..

Józsi... ..

CSÁTH *(lassan eszmél, de nem mozdul, ő is halkán, majdnem suttogva)* Anya? Anyácska .. .

ANYÁCSKA ... Józsi... ..

CSÁTH ... apa azt mondta ... azt mondta, beteg vagy .. .

ANYÁCSKA *(nehéz a légzése)* Csak a szokásos, tudod ... mindig elmúlik, ahogy jön, el is múlik...

CSÁTH Egész éjjel fulladtál, az orvos is kint volt ...

ANYÁCSKA Apuska aggódott, csak azért...

CSÁTH Nem akarom, hogy meghalj!

ANYÁCSKA Apa nagyon szereti anyácskát, s azt hiszi, mindig orvosra van szüksége...

CSÁTH Dide azt mondta, hogy ez nagyon súlyos betegség...

ANYÁCSKA Dide mindent eltuloz ...

CSÁTH Elvitte a Byron-verseket!

ANYÁCSKA Visszahozza, ha elvitte, biztos, hogy visszahozza

CSÁTH Amit apuska adott karácsonyra!

ANYÁCSKA Előbb elolvassa...

CSÁTH Már elolvasta, tudom...

ANYÁCSKA Várj még néhány napot... CSÁTH

Miért takarod el a szemed? ANYÁCSKA Dide

szeret téged...

CSÁTH Hallod? Miért takarod el mindig a szemed?

Anyácskáról lassan kialszik a fény, a hegedű is elhallgat, az íróasztal mögött feltűnik id. Brenner, a gyerek Csáthhoz beszél

ID. BRENNER Akkor minek futsz? Menj lassabban! Ki hallott már olyat, hogy valaki állandóan csak rohan, akárhová megy, csak szaladva tud közlekedni, iskolába, boltba, templomba. Persze hogy szűr az oldalad, az enyém is szűrna, és mindenkié. S ma sem gyakoroltál! A gyakorlás a legfontosabb, rögtön a tanulás után következik. Ebből nem engedek!

Újra megszólal a hegedű

Akinek ilyen talentumot adott az Isten, annak azt kamatoztatnia kell! Minden csak azután következik, utána jöhetnek a Kosztolányi gyerekek, a Decsyek, a többiek, a játék, a futás. Anyácska is szereti, ha hegedülsz. A múltkor azt mondta, hogy alig várja, hogy az öcséd is megnőjön, és hogy a két fia neki zenéljen, neki hegedüljön, zongorázzon

ANYÁCSKA *(ugyanott és ugyanúgy, mint korábban, de most már jobban fullad)* ...Bachot. Főleg Bachot. Es Händelt is. De Bachot szeretem a legjobban. Tiszta, hűvös, mint egy forrás. Ha Bachot játszol, mindig az otthoni forrás jut eszembe. Emlékszel? Láttad... a kertben... A hárs alatt... Ma sokkal jobban vagyok... Ha hegedülsz, mindig jobban érzem magam...

Fokozatosan csökken rajta a fény, a hegedű hangosan, szinte bántóan szól, majd abbamarad.

Feltűnik Csáth albérleti szobája: hatalmas felfordulás, rendetlenség, a barátok, Dide, Zoltay, Szabó Battancs és Dezső segítenek a költözőkődő Csáthnak, ruhákat, papírokat hajigálnak az előtérben lévő kofferokba, kosarakba

ZOLTAY A bolondok! Azok miatt van minden! DIDE

Én sem az első albérletemben lakom...

SZABÓ BATTANCS Csakhogy veled a háziaknak soha

semmi baja nem volt!

ZOLTAY A bolondok! Azok miatt van minden! DEZSŐ

Ez mind üres üveg. Ezeket is visszük? DIDE Frászt!

A szemétbe veled!

Dezső el, majd rögtön vissza

SZABÓ BATTANCS Egy csapszékben nincs ennyi ! DIDE Ennyi üres!

Nevetés

CSÁTH (a kórházi ágya szélén ül) Ha apám megtudja, hogy a havi pénzt itálra költjük ...

SZABÓ BATTANCS Honnan tudná meg?

DEZSÓ Nem tudja meg!

CSÁTH Szerintem tudja...

ZOLTAY A bolondok miatt van minden! Nem kellett volna idehozni őket!

CSÁTH Nem bolondok! Betegek! És nem többes számban! Egy volt csak. Az is ártatlan és gyógyulófélben ...

DIDE (kifelé mutat) Ezt ennek a primitív elmének magyarázd!

CSÁTH Ha nem így volna, még mindig a klinikán feküdne.

ZOLTAY Ott kellett volna fogadnod!

CSÁTH Tanulmányt írok a körtörténetéről. Ha a klinikára hívom vissza vizsgálatra, újra feltámadnak benne azok a veszélyes komplexusok... (Más hangon, félre) Gizella kisasszony?

NÓVÉR (ugrálás gyermekjátékot jár jobboldalt elöl) Ma reggel azt mondta, a Lény leleplezése hamarosan be fog következni ön által és a rádium segítségével. Meg arról mesélt, hogy a Lény felső része a nap, az alsó részéből különböző torz karok indulnak ki, ahová a rosszindulatait

CSÁTH (hirtelen felkel, s hátrafelé indul) Rendkívül érdekel engem ez az eset. Az elmebetegségek keletkezésének modelljét látom benne...

1. BETEG (jobbról rohan be, rendkívül zaklatott, elkapja Csáth kezét) Doktor úr! Doktor úr! Ma sem tudtam! Nern tudtam aludni egész éjjel, nem tudtam aludni ...

CSÁTH (kedves, nyájas) Nyugodjon meg, jól van, üljön le ide. Mi történt, mondja el szépen.

1. BETEG Nem tudok, nem tudok, már egyáltalán nem tudok, én már soha többet nem tudok aludni, ...

CSÁTH Nyugodjon meg, jól van, persze, üljön le, szépen kérem. Nincs semmi baj. Ma én sem tudtam aludni. Sokan nem tudtak. Fülledt meleg volt. Nincs jelentősége ...

1. BETEG De Richárd szeme! Doktor úr! És a nevetése! Állandóan nevet! Engem figyel, és közben nevet! Amióta megfojtottam, állandóan csak nevet ...

CSÁTH Az öccsét senki sem fojtotta meg. É! Maga is tudja. Tudnia kell...

1. BETEG Mindig nevet! Állandóan! És néz! Figyel Engem figyel! (Él)

ZOLTAY (széken áll, Csáth küzd vele, miközben a többiek nevetnek, szónokolva egy papírról olvas fel) Bartók szvitje új, friss, eredeti merész és magyar. A harmóniai megdöbbentenek, elragadnak, és ...

CSÁTH (végre sikerül kikapnia a kezéből) Te barbár! Ez nem neked való!

DIDE (egy nagy adag ruhát dob a kosárba, még mindig nevetve) Mindjárt itt a kocsi, és még sehol se vagyunk!

ZOLTAY (széken áll, Csáth kifizd vele, s miközben a többiek nevetnek, szónokolva egy papírról olvas fel) Bartók szvitje új, friss, eredeti, merész és magyar. A harmóniai megdöbbentenek, elragadnak, és ...

Közben megjelent a 2. beteg, hóna alatt egy nagy csont-váz, balra tart. Folyamatosan beszél, de egyelőre még nem értjük

DEZSÓ (egy bőrönd lezárásával küszködik) Nem érdemes bezárni, egy óra múlva úgyis ...

DIDE Itt'liért? Kicsomagolni érdemes neki?

CSÁTH (Dezsónek segít, Zoltayhoz) Én is mondhatnám, hogy neked furcsa az izlésed. Vagy konzervatív... SZABÓ

BATTANCS (hátról egy könyvköteget hoz)

Legalább ne lenne ennyi holmija!

CSÁTH Wedekind, Hauptmann, Ibsen, Wilde, Maeterlinck után, a zenében is időszerű volt az áttörés ...

DIDE Igaza van! Sok állat van, akik úgy féltik Magyarországot ezektől, mint egy beteg gyereket a szabad levegőtől!

2. BETEG . . . az igazgató úr megengedte ... azt mondta, ha kifizetlek... harmincöt koronát adtam érted, apa... harmincötöt, anyának nem volt pénze, hogy eltemessen ... kedves volt az igazgató úr ... megér-tő... én későn érkeztem... azt mondta, ha kifizetlek... most hazamegyünk... megígértem, hogy sietünk... anya vár, , .

Csáth döbbenten, mint egy kísértet, figyel, és követi, majd felordít, s az ágyára veti magát

CSÁTH (nyűszítve) Nem . . . nem . . . nem . . . nem , . nem...

Fehér köpenyes orvosok jelennek meg az előtérben, a nézőtérnek háttal állnak, mozdulatlanok

HANG Folytassa, Brenner doktor, folytassa !

Csáth felemeli a fejét

ANYÁCSKA (mint korábban) ...főleg Bachot. Bachot szeretem a legjobban. Tiszta, hűvös, mint egy forrás. Egyszer elvittelek, elmentünk sétálni a temetőbe... (Kialszik róla a fény)

HANG Hallgatjuk, Brenner kolléga!

ID. BRENNER (mint korábban) ...és a kerékpárt is lehet lassabban hajtani ! Miért kell mindig mint egy eszelős rohanni?!

CSÁTH (hason fekve, akadozva, nehezen) ...Az elmebetegségek pszichikus mechanizmusa című tanulmányom az első részletes és teljesen keresztülvitt paranoia-analízis. Az énkomplex felosztását öt, illetőleg hat komplexre azért tartottam célszerűnek, mert teljesebbé tette a Freud-féle históriaelméletet. Azonban nem-csak a szexuális komplex... komplex... tapasztalat ... reflex ... bevégezve ... hálás köszönet ... Moravcsik tanár úr... (Hirtelen kitör belőle a röhögés, hanyatt veti magát)

A fehér köpenyesek eltűnnek, a szalonban a négy barát, a csomagok előtt, mint egy lovas kocsi, kettő négykézláb mint ló, egy „ül”, Dide áll, ő a hajtó. Csáth nevetésével egyszerre kezdenek röhögni, élvezik a sebességet, kiabálnak, kurjongatnak

DIDE Ez az! Gyí te! Gyerünk! Gyorsabban!

CSÁTH (hanyatt fekve, lelkesen) Dide! Figyelj rám! Még nem mondtam senkinek! Tudod, mivel foglalkozom? Szindarabot akarok írni. Drámát! Vagy tragikomédiát! Még nincs határozott elképzelésem, de egy polgári család nevetséges tragédiája érdekel.

DIDE Még gyorsabban! Ez az! Meg sem állunk, rögtön a következőhöz megyünk! Megspórolunk egy kicső Nagolást ! S aztán a lányokhoz ! A széplányokhoz ! Az Aranyosi-féle házba, aztán tovább, a másikba...

CSÁTH Nem is tragédia, nem tudom. Egy házaspárral együtt él a férj barátja, s a gyerekek közül az egyik a baráttól van...

DIDE Imádok ilyen helyekre járni! Nők közé... szoba-lányok közé... Minden nő szobalány! S a szobalány a legnőiesebb nő!

CSÁTH S ő lenne a központi figura. Ez a gyerek. Jani. Vagy Janika. Így hívnák, . . .

Elsötétedik a szín, Dide előrejön, Wilhelm doktorral sétál. Ősz van, hideg

DIDE Először maga próbálkozott, de nem tudta abba-hagyni. Az intézeti kezelés befejezéséhez pedig nem volt türelme. Átmenetileg csökkentette az adagot, jól tűrte, azt hitte, a többi is menni fog, meg tud tőle szabadulni, erős az akarata, aztán hetek múlva ugyan-ott volt, ahol elkezdte, s ma már dupla adaggal...

Elsötétedik az előtér, a kórtermet látjuk, Csáth az ágyon ül, reszket, ezt a beszédén is érezni, az orvos mellette ül, nézi és hallgatja

CSÁTH ....rengeteg növény volt ott... hosszú szárú, küлт alakú virágok . . . szirmai mintha fekete bársonyból lettek volna ... lilium... fehér virágok... piros,

hüsos, selymes fényű virágok ... nőszirmok ... lila színű, és volt fekete is ... a rablók a varázsló tanít-ványai és rabszolgái voltak, gyíkokat ettek, meg több-éves cserebogarat ... s amikor szürkülni kezdett az ég, megjelent a varázsló, lefeküdt a kertbe ... s akkor minden virág lányvá változott, ő pedig hempergett a virágok között ...

Elsötétedik a kórterem, a szalonban ugyanúgy látjuk a Tanárt, ahogy a darab elején, mintegy azt a jelenetet folytatja, befejezi a kézmosást, törülközik

TANÁR A jobb oldali tüdőcsúcs van érintve. Szerencsére nem tűnik súlyosnak. Ez persze korántsem jelent bagatellizálást. A tuberkolózisra is érvényes az arany szabály: legyen az ,akár a legenyhébb megjelenési forma is, komolyan és veszélyesnek kell tartanunk. Legelső és legfontosabb a környezetváltozás, a magaslati levegő ...

A szalon sötétbe kerül, megvilágosodik az előtér: sétálókat látunk, egyesével, kettesével, van, aki köhög, van, aki zsebkendőt tart a szája elé, egy öreg nénit tolókcsonban tol egy apáca, a párban menők beszélgetnek, nyugodt, békés hangulat. Csáth jobbról jelenik meg, nyakán sál, Dide karol belé, sétálnak, balra tartanak

CSÁTH Koch, Loeffler, Gaffky, Erlich, Behring! Kít mondjak még? A legnagyobb nevek! Bakteriológiai kutatásaik eredményei páratlanok. S a terápia hol tart? Sehöl ! Hízókúra, roborálás, légzőgyakorlatok és séta! Meg szanatóriumok!

DIDE Mindenhez idő kell. Budakeszin is van már, Szombathelyen pedig ...

CSÁTH Ötven évvel Görbersdorf után!

DIDE Tudom, hogy haragszol, türelmetlen vagy, nem találsz a helyedre ...

CSÁTH Nem igaz! Ó-Tátrafüred csodálatos hely! Minden pillanata írásra késztet, minden porcikám remeg az energiától. A hegyi levegőnek varázsa van, a Budapesten élő ember el sem tudja képzelni ... *(Hirtelen hagyja abba, tekintetével egy nőt követ)* Ki ez a nő? Hallod? Sosem láttam ...

DIDE Honnan tudjam? Neked kell ismerni, a szanatórium lakóit!

CSÁTH Várj !

DIDE *(nevetve, közben balra kij)* Legalább akkor tud-nád megtagadni a véredet, amikor látogatóba jövök hozzád!

CSÁTH *(elbűvölve néz a nő után, akit amikor megvilágosodik a szalon — most a szanatórium hallja — az egyik fotelben látunk vizont, amint köt. Csáth észreveszi az elgurult gombolyagot, felveszi, s a fonalat feltekerve közelít a nőhöz)* Bocsásson meg ... OLGA óhajt valamit?

CSÁTH Igen, szeretnék ...

OLGA Éspedig?

CSÁTH Egy ollót ...

OLGA Ollót?

CSÁTH *(előhúzza a háta mögé rejtett gombolyagot)* Találtam, s mivel találtam, úgy érzem, hogy az enyém. OLGA *(nevet)* Elgurult volna?

CSÁTH Da ha próbára akarja tenni lovagi erényeidet, nyugodtan mondja azt, hogy nincs ollója!

OLGA Nincs ollóm ... *(Nevet)*

CSÁTH *(meghajol, átadja)* Boldoggá tett, asszonyom ... OLGA *(nevetve)* Nagyon köszönöm ...

CSÁTH *(távozni készül, de visszafordul)* Szabad volna még valamit?

OLGA Parancsoljon.

CSÁTH Csak annyit, hogy... gyönyörű neve van... Olga, nagyon tetszik...

OLGA Honnan tudja a nevemet?

CSÁTH Olga, így hívják, nem?

OLGA Jónás Olga ...

Olgáról kialszik a fény, hátul feltűnik az íróasztal mögött ülő id. Brenner. Csáth előtte áll

ID. BRENNER *(indulatosan)* Én nem a véleményedet kérdeztem!

CSÁTH Anyácska a mi anyánk!

ID. BRENNER És nem is tanácsot akartam kérni ! Nincs szükségem a tanácsaidra! Anyácska meghalt ! Egy ennyi idős gyerekek tudnia kéne, tisztában kéne lennie azzal, hogy egy család sem lehet meg anya nélkül! CSÁTH Akkor is ő a mi anyánk!

ID. BRENNER Gondolj az öcsédre és a húgodra! CSÁTH

Idegen nőt hoztál a helyére!

ID. BRENNER Gondolj az öcsédre és a húgodra! CSÁTH

Képtelenek vagyunk szeretni őt!

ID. BRENNER Nem kértem, hogy szeressétek!

CSÁTH Nem kérted, de elvártad!

ID. BRENNER Szeret titeket, a testvéreidet, vállalta, hogy az anyátok legyen!

CSÁTH Gyűlöl minket!

ID. BRENNER Nem igaz ! Szeret!

CSÁTH De én gyűlölöm!

Elsötétedik a szalon, ismét a sétálókat látjuk, majd a háttérben feltűnik Csáth és Olga. A nő fején divatos kalap, modellt ül, Csáth egy állvány előtt, rajzol

OLGA És az apját? Édesapját?

CSÁTH Apámat szeretem. Mindig is szerettem. Bár rengeteg vitánk volt egymással. Mindenképp azt akarta, hogy én is jogász legyek, mint ő ... *(Odamegy, be-állítja Olga fejét)* . . . így kérem . . . egy kicsit felfelé . . .

OLGA Megint elmozdultam?

CSÁTH *(visszamegy a tábla mögé)* Még egy picit bal-ra... jó...

OLGA Tudja, milyen fárasztó így ülni? Mozdulatlanul?

CSÁTH Ne ilyen komolyan! Mosolyogjon! Ez az! OLGA *(nevet)*

Haragszik, hogy ilyen rossz modellt vagyok?

CSÁTH Csodálatos modell, miért haragudnék? OLGA *(kis szünet után)* És hogy lett mégis orvos? CSÁTH Nem tudom,

festő akartam lenni ! Bizarrr szín-

keveréseimet és elnagyoló, vázaltszerű stílusornat

azonban rajztanárom kinevette, és elégséget adott.

Nevetnek

Annál nagyobb volt gaz elégtételem, mikor egy szegedi kiállításon Rippl-Rónai pasztelljeit megláttam. Ugyan-így jártam a dalaimmal is. Apám kijelentette, hogy amit írok, az nem zene, később azonban, amikor Budapesten először hallottam Debussyt, ugyanabban a nagy örömben volt részem, mint Szegeden ... Kérhetek valamit?

OLGA Igen...

CSÁTH Ha lehetne ... egy kicsit ... megint balra ... OLGA

(zavartan nevet) Azt mondta, undorodott az orvosi pályától.

CSÁTH Az elején igen. Nem tagadom. Főleg a boncolásoktól. És műtétekre sem szerettem járni. A szagok miatt. Nagyon kényes vagyok a szagokra. Aztán idővel rájöttem ... tudja, mit mondott Ibsen, amikor Budapesten volt? Dolgozzatok! Ezt mondta. S én rájöttem, hogy csak egyféleképpen szabad dolgozni: tökéletesen ! S ettől ,a naptól kezdve tudtam, hogy orvos-nak KELL lennem ! Csak ezen keresztül tudom az embermegismerésemet teljessé tenni ...

OLGA És elmeorvos lett!

CSÁTH Igen. Számomra ez a csúcs! El se tudja képzel-ni ... hadd mondjak el egy esetet, és megérti. Az egyik betegünket iszonyú kényszerképzet gyötri. Hogy megölte az anyját. Nélkülünk már rég öngyilkos lett volna, számtalanszor meg is próbálta. Gyűlölte az anyját, mégis képtelen elviselni képzelt tettének a súlyát. A büntudat a legváratlanabb rohamok formájában csap le rá. És mindig és mindig újra elmeséli a történetet, keres, kutat magában, hátha rábukkan valami olyan részletre, amivel felmentheti magát. Hogy az ijedség és a pánik volt az oka mindennek. De nem talál feloldozást. Éjjel belopózott az anyja hálószobájába. Az ékszereit akarta megszerezni, el akarta lopni, hogy fájdalom, szenvedést okozzon neki. Már majdnem végzett, amikor az alvó asszony megmozdult. Rettenetesen megijedt, s az anyjára vetette magát. Felkapta az éjjeliszekrényen hagyott ollót, és döfött,

és újra dőfött, nem nézte, hová, a hasába, mellébe, arcába, nyakába, ömlött, fröcskölt az asszony vére, és ő újra...
(Észreveszi, hogy Olga rosszul lett) Üristen! Bocsásson meg
...

Elsötétedik a szín, s amikor újra megvilágosodik, Dide az egyik fotelban ül, és egy szivarral foglalataskodik

(Lelkesen, le s fel jár) Nem sokszor! Hetente egyszer-kétszer mindössze. Egyszer volt csak, hogy háromszor, de az adagot sosem léptem túl. Fél, egy centigramm. A kettő már sok, érzem. És csak most van szükségem rá, és már nem sokáig ...

DIDE Most is szárnyalsz, csapongsz, így se bírsz magaddal!

CSÁTH Szerelmes vagyok, értsd meg, szerelmes! DIDE

(kitör) De ezt nem lehet abbahagyni!

CSÁTH (ő is kiabál) Mi az, hogy „ezt”? Itt nincs sem-miféle „ezt”! És nem kell semmit sem abbahagyni! Nincs mit abbahagyni!

DIDE Hazugságokkal áltatod magad!

CSÁTH Akkor is megéri! A gyönyör minden mást elhomályosít. Eltünteti a körvonalakat és az értelmetlenségeket. Kihelyez bennünket a tér béklyóiból. A megismerést, az Isten boldogságát csak a gyönyör adja számunkra. De nem lehet, hogy az Isten boldogsága csak egy pillanat! Pedig ő csak ennyit adott alamizsnaképpen az ostobáknak és gyáváknak. De akik többet érdemelnek -- mert többet akarnak --, azok megrabolhatják az örökletet, vitéz és nemes kockázattal. Az élet célja az élet maga! A lét esszenciája pedig olyan drága portéka, amelyből egész nemzedékek évszázadok alatt kapnak egy órát. Aki ebbe belenyugszik, az belenyugodott abba, hogy meghaljon, mielőtt megszületett. Aki azonban valójában emberré tudott lenni, és számot vetett magával, az raboljon magának mindennap tizennégy órát. Ez a tizennégy óra egyenlő négyszáz generációnak nyolcezer éves életével. De számítsunk csak ötezeret! Egy nap alatt te-hát ötezer esztendő lehet élni. Egy esztendő alatt ez körülbelül kétfélmillió évet jelent. Föltéve, hogy mindent mint kifejlett, erős férfi kezdesz, és nagy gondot fordítasz testi épséged fönntartására, tíz esztendőig élhetsz. És akkor, húszmillió éves korodban nyugodtan hajthatod fejed az örök megsemmisülés jeges párnájára...

DIDE A saját szemedet fogod be, önmagadnak hazudsz!

CSÁTH Én egy új dimenzió kapujáról beszélek! DIDE Melyet egyedül az önpusztítás kulcsával lehet ki-nyitni!

CSÁTH Sárról beszélsz, amikor a felhőket mutatom neked!

DIDE Az álmainkra gondolj! A terveidre! Előttem az irodalmi világsiker! Fogadj el egy fürdőorvosi állást! Sokkal könnyebb, mint ez, és annyit írhatasz, amenynyit csak akarsz. Utazhatsz! München, Párizs! Zenét szerzel, drámát írsz! Gondolj a külföldi bemutatókra!

CSÁTH Ebben csak te hiszel! Meg az, aki képtelen az álmat a valóságtól megkülönböztetni! Térj észre, az isten szerelmére! Nézz körül! Hol élsz?! Hol van még egy föld, ahol ennyire nincs értéke a tudásnak, a szép-nek, a jónak! Ahol hazugság a jelen, és csalás miatt reménytelen a jövő!

DIDE Ezért fontos a mi főnmaradásunk! A célunkat is megfogalmaztad ezzel!

CSÁTH Könnyű neked. Mesékből és álmokból ragasztottál álarcot magadra, és gatz hiszed, senki se látja ...

Homályos, éjszakai fényben feltűnik a kórterem. Csáth légzése hangos, hörgő, mellette az Apáca és az egyik ápoló. Néhány másodperc után a fény a szalonon: ünneplő színházi emberek, köztük Dezső, Dide, Szabó Battancs, Olga, Zoltay. Némelyik kezében pohár vagy üveg. Jókedvűek, spiccesek

SZABÓ BATTANCS Ma csak rá iszunk!

DIDE Tudtam, hogy nem marad nyugton, amíg ki nem próbálja a színházat is!

ZOLTAY Örökké bőfögött! Ott ült mellettem, és egész este harakolt és bőfögött. Az első sorban!

DIDE A Hamvazószerdától kicsit mást vártak... SZABÓ

BATTANCS A Janika közelebb áll az emberekhez ...

ZOLTAY A felét nem értettem! Kővér volt, ilyen, ni, s még szuszogott is, mint egy gőzgép!

CSÁTH (megfogja Olga kezét) Nagyon örülök, hogy el-jött ...

OLGA Hívott, nem?

CSÁTH Mégse számítottam ...

OLGA Ha magát így kéri, ellen tudna állni?

CSÁTH (Zavarban van, aztán hirtelen belevág) Olga... ki volt az a férfi?

OLGA Férfi?

CSÁTH Nagyon jól tudja . . .

OLGA Nem értem ...

CSÁTH (élesen) A színházban! Aki maga mellett ült. (Észreveszi a nő döbbenetét, szégyellni kezdi magát) Bocsásson meg, kérem... bocsásson meg.

Felerősödik a társaság jókedve

Jöjjen!

DEZSŐ (újságot böngész) Itt van! Megvan!

DIDE Hadd halljuk!

DEZSŐ és ZOLTAY (egymás szavába vágva olvasnak) Hevesi

Sándor: Csáth Géza a színpadról is annak mutatkozik be, akinek már novelláiból is ismerjük: mű-vészek, tudatosnak, merésznek. Az orvos fölényes tekintetével lát keresztül salakjain ...

ZOLTAY Itt az ibseni hasonlat! A lényeg! Csáth a leg-erősebbek közül való, akik ma nálunk drámát írnak! Na? Ez már valami!

TÖBBEN Nagyszerű! Gratulálunk! Bravó!

Isznak

CSÁTH (Olga-hoz) Jöjjen ide mellém!

OLGA Nagyon boldog vagyok!

CSÁTH Én viszont maga miatt örülök ...

DEZSŐ Itt a szereplőkről, Rákai, Forrai, Törzs Jenő ...

(Közreadja az újságokat) ...és itt van a Polgár, Magyar Nemzet, a Budapesti Hírlap ...

ZOLTAY Te az összes létező újságot felvásároltad? SZABÓ

BATTANCS Minden kritikáról tudnunk kell! DIDE

(Csáth-hoz) Mi van veled?

CSÁTH (a halántékát masszírozza) Nem tudom ... a fejem...

DIDE Rosszul vagy?

CSÁTH (leül, a többiek az újságokkal vannak elfoglalva, nem vesznek észre semmit) Csak a fejem. A szokásos. Migrén ...

DIDE Feküdj le, az jót tesz. Hozzak valamit?

A társaság nevet

CSÁTH Küldd el őket! DIDE

Téged ünnepelnek ...

CSÁTH (kitör) Azt mondtam, küldd el őket!

Hirtelen csend, mindenki Csáthra néz, felé indulnak: Mi az, mi történt? Baj van?

DIDE (nevetve, széttárt karral tartja vissza őket) De-hogy, nincs semmi, egy kis migrén mindössze. A va-

csoránál találkozunk! Menjetek! Jövök én is ...

SZABÓ BATTANCS A friss levegő jót tenne ... ZOLTAY

Innia kéne!

DIDE Jó! Jó! Most menjetek, mindjárt jobban lesz ... el fog műlni ...

CSÁTH (ordítva) Olga!

OLGA (ő a legutolsó, a társaság már eltűnt, megáU) Igen?

CSÁTH (odarahán, a kezét csókolja) Olga... Olga... édes Olga ...

A nő simogatja a férfi haját, majd magához húzza a fejét, aztán megfordul, s a többi után szalad

(Zilált, magába roskadt, lógó vállal megy vissza) Nyisd ki az ablakot!

DIDE Mi van veled?

CSÁTH Mondtam, hogy semmi, nyisd már ki! DIDE
Nem hiszem, hogy a huzat jót tenne.
CSÁTH *(leheveredik a kanapéra)* Már nem fáj annyi-ra..
DIDE Pihenned kéne!
CSÁTH Semmi bajom.
DIDE Keveset alszol, állandóan éjszakázol, megállás nél-kül .

CSÁTH Miért, te mit csinálsz?
DIDE De nekem nem fáj a fejem, nincs migrénem! Nekem az
írás békét és megnyugvást ad, téged vihar ragad magával !
CSÁTH Tele vagyok vágygal, tüzzel, ötlettel, miért kell ezt
pont neked mondanom?
DIDE Az egészséged mindennél fontosabb!
CSÁTH Nem félek ta haláltól!
DIDE Az élettől félsz!
CSÁTH Hány óra?
DIDE Fél hat múltott ...
CSÁTH Mindig megérezem
DIDE Tessék?
CSÁTH S az égbolt zuhanni kezd, gyorsan, egyenletesen, a
földre lapulok, hiába...
DIDE Nem értelek ...
CSÁTH Hagyj magamra!
DIDE Mennünk kell!
CSÁTH Kérlek, hogy hagj magamra!
DIDE A többiek ránk várnak.
CSÁTH Mondj valamit, találj ki valamit!
DIDE A te tiszteletedre lesz...
CSÁTH *(felül, szinte sirva könyörög)* Megyek utánad, egy
pillanatot adj csak, könyörgők, Dide, hagj magamra!

Dide értetlenül, döbbenet nézi, aztán jobbra kimegy. Csáth az íróasztalfiókhoz megy, s kivesz egy ezüstdobozt. Sötétségbe borul a szalon, az előtérben id. Brenner és Dezső

DEZSŐ *(kétségbeesett, hogy megjjesztette az apját)* Nincs
semmi baj, nem komoly, higgye el, apuska! Megmondanám,
ha bármi lenne ...
ID. BRENNER Most ,már mindent akarok tudni! DEZSŐ Ez
minden, apuska, mindent elmondtam. Dide
se mondott többet. Józsi velem nem is hajlandó ezek-
ről beszélni.
ID. BRENNER Intézetbe kell vitetni!
DEZSŐ Ott sem sikerült, próbálták...
ID. BRENNER Milyen gyakran él vele?
DEZSŐ Most már rendszeresen...
ID. BRENNER Mikor kezdte?
DEZSŐ Két éve, több mint két éve...

Sötétbe borul az előtér, megvilágosodik a szalon: Csáth az íróasztalon ül, cigarettázik, de a keze durván reszket. Ápolatlan, elhanyagolt, Didével beszélget. A két férfi éles kontrasztja egymásnak

CSÁTH Osvát lenéz, éreztem, tisztán éreztem! A beszédéből. A
fiatal írók úgy néznek rám, mint egy lejárt emberre, hiszen
nem írtam már hónapok óta semmit. Amikor hazaértem,
odaálltam a tükör elé, és egész egyszerűen lekóptem
magam

DIDE Képzeldősz ! Biztos vagyok benne, hogy fantazialász
CSÁTH Mit fantazialálok? Az emberek összesügnak a hátam
mögött, lehalkítják a hangjukat, ha a közelük-be megyek,
abbahagyják a beszélgetést, és néznek, ostobán, bután és
szánakozón, érted? Szánakozón!

DIDE *(megsimogatja Csáthot, s mintha egy gyerekhez
beszélne, halkán, meggyőzően mondja)*

„Én odamegyek és megkérem őket,
hogy tégedet nagyon szeressenek
és értsék meg vivódó éneked.

Én odamegyek és megkérem őket,
pajkos kacajjal, mint egy könnyű tündér,
hogy lássanak be fátyolos szívedbe,
szeressenek átkozott szívünkér”

Józsi ! Az emberek szeretnek, tisztelnek .. .

CSÁTH És sajnálnak!
DIDE Tudnod kell az okát ...
CSÁTH S kudarcok! Mindenütt gyalázatos kudarcok! DIDE
(élesebben) Egyetlenegy lehetőséged van csak! CSÁTH Ez az
utolsó óra, hogy még szárazon, következ-
mények nélkül megmenekülhessek!
DIDE Be kell vonulnod a Liget Szanatóriumba!
CSÁTH Az a klinikai pályám végét jelentené!
DIDE Mi jobb: túrni vagy meghalni? Te mondtad, az
elvonás jelszava ez! S mit számít bármi is az egészség-
ségedhez képest?
CSÁTH A szanatórium nem elég önmagában! DIDE Az első és
legfontosabb az elhatározásod ! CSÁTH Írni akarok, értsd
meg, írni ! Írnom kell! És
újra próbálkozom a zeneszerzéssel is! Egy opera terve
izgat, vagy egy némajátéké, teljes, nagyzenekari appa-
rátussal!
DIDE Erős vagy, bíznod kell magadban! Az erődben! Amikor
étvágytalan voltál, arzénnal kezelted magad, amikor
elhíztál, rendszeresen hánytattad magad, és leadtál húsz
kilót. Mi ez, ha nem akarát! Mi kellett ahhoz, ha nem erő?
CSÁTH Várjunk még! Egy kicsit ! Összecsaptak a hullámok
fölöttem. Annyi bántás ért néhány nap alatt, egy sorozat
iszonyú sérelem ért, nem bírnám most nélküle ...
DIDE Nem szabad várunk, ez olyan, mint egy varsa, csak
befelé vezet út ...

CSÁTH Figyelj rám ! Ezeket nem lehet egykönnyen ki-
heverni. Tanársegéddé való kinevezésemet vártam. Jo-
gosan, mert két évvel vagyok régebben a klinikán, mint
bárki más. És Moravcsik mégis Vértesnek, ennek a
tehetségtelen, szintelen fickónak ígerte oda az állást.
Horváték című szindarabomat a Vígsház is
visszautasította. Nem üti meg a mi nívónkat, mondta
Faludi Miklós arcátlanul. Nem a Puccinim nyerte meg a
Greguss-díjat! Így kapom egyre-másra a sorstól a
pofonokat. Csak Olga vigasztal, azaz vigasztalna meg, ha
vele szemben nem érezném állandóan bűnös-nek magam a
méreg miatt! És tényleg nem írok! Jogosan néznek lejárt és
kiegött emberként rám...

DIDE Megjelent az új köteted, elkészültél a Muzsikussal ...
CSÁTH *(ordít)* Értsd meg már végre! Most nem tudok bemenni
! Később ! Megígérem. S ha akarod, a Ligetbe is. De később
! Azt csinálsz velem, amit akarsz, csak most várj egy kicsit!
*(Előrerohan, a szalon elsötétedik. Az előtérben jobboldalt
Olga várja. Hirtelen megtorpan előtte, nézi, a nő nem
mozdul, majd vad szenvedéllyel összeölelkeznek. Egy idő
után)* Holnap tízre kell mennünk. Azt a ruhát vedd fel,
amelyben meg-ismertelek ... Szeretném ... Dide is ott lesz ...
Ő lesz az én tanúm

Elsötétedik az előtér, megvilágosodik a kórterem. Az Apáca és az I. ápoló az ágy mellett áll, az orvos Csáthot vizsgálja, szívét hallgatja, pulzusát fogja

DOKTOR Holnaptól emelni kell a digitálisadagját
(Felegyenesedik) ...a brómot csökkentjük, a kámfort pedig
még ma el kell kezdeni.

APACA A morfiummal várunk még?

DOKTOR Ha egy-két napon belül nem javul, meg fogjuk
próbálni ...

CSÁTH *(üvöltve)* Nem!!!

Elsötétedik a kórterem, megvilágosodik a szalon. Olga és Csáth a kanapén, sikertelen szeretkezés után. Csáth ledobja magát a földre, idegesen, hadarva

...nem, nem, nem és nem... *(könyörögve, kétségbe-esetten)*
bocsáss meg, Olga, ne haragudj rám, bocsáss meg,
kikészültem, nem bírom, ne haragudj ... *(föltérdel,
csókolgatni kezdi a nőt)* semmi baj, ez csak ,most van így,
felejtsd el, már semmi baj, bocsáss meg ,... egy kicsit
pihenek, Olga, hallod? ... szeretlek. .. mindennél fontosabb
vagy...

OLGA *(közben gyöngéden)* ...fáradt vagy ... agyonhajtod
magad ... szeretlek... tudod, hogy szeretlek... nem történt
semmi ... előfordul... fáradt vagy ...

CSÁTH *(kitör)* Igenis fáradt vagyok! Kimerültem! . . . változtatnom kell . . . érzem, hogy tenni kell valamit . . . segíts, könyörgök, Olga, segíts! ... csak te tudsz segíteni ...
OLGA *(közben)* Nyugodj meg, drága, nincs semmi baj . . . itt vagyok... segíték... mindenben segíték... tiéd vagyok...
CSÁTH *(felugrik, oldalra rohan, a széket is fellöki, ordít)* Nem vagyok impotens! *(Elsötétül a szalon, fény csak rajta, lerogy a földre, sír)* ... nem vagyok ... nem vagyok... gyönyörű feleségem van... szeretem... ő is szeret engem... minden olyan jól indult... azt hittem, minden rendben lesz... azt hittem, erős vagyok... vele sikerül... jó lesz... aztán minden kezdődött előlről... folytatódott... nem bíztam magamban... egyedül voltam... vele is... egyre rosszabb lett... sokkalta rosszabb ... az első pillanattól, hogy megismertem ... hogy megláttam... *(ordít)* ő az oka mindennek! Miatta van az egész! Ő a hibás!

Megvilágosodik a szalon, id. Brennert és Dezsőt látjuk

Neki mondjátok, vele beszéljétek!
DEZSÓ Nyugodj meg, ülj le, várj egy kicsit... ID.
BRENNER Józan fejjel kell erről beszélni.
CSÁTH Én józan vagyok! Az vagyok! Teljesen józan!
Tisztán látom a helyzetemet, mindent! Most! *(Durván)*
▶ *megragadja Dezső ruháját* Akkor hol voltak?
DEZSÓ Nyugodj meg, segíteni akarunk!
ID. BRENNER Ülj le, fiam!
CSÁTH Nekem nem kell megnyugodnom! Miért nem akkor segítettetek? Hol voltatok akkor? Miért nem léptetek közbe? Akkor! Az elején!
ID. BRENNER Engem még arra sem méltattál, hogy bejelentsd a házasságodat!
CSÁTH Dezső mindent tudott!
ID. BRENNER Utólag szolt ő is!
DEZSÓ Én is csak utána tudtam meg!
CSÁTH Miért hagytátok, hogy elvegyem? A morfin vezetett! Én semmiről sem tudtam!
ID. BRENNER Hány éve ismered?
CSÁTH Gyűlölöm!
DEZSÓ Szeretted!
CSÁTH Csak akartam! Mást szeret! Kezdetől fogva! Tudom!
A színházban láttam legelőször!
ID. BRENNER Képzeldtél!
CSÁTH És azóta számtalanszor.
DEZSÓ A legtisztább nőt vetted feleségül!
CSÁTH A mérge volt, nem én!
DEZSÓ Nem foghatsz mindent a bűnödre!
CSÁTH Merényletet követtem el önmagam és egy idegen ellen!
ID. BRENNER Szeret, és mindenben melletted áll! CSÁTH Fuldoklom a sok szeretettől! Nyálkás, szirupos, tapadós, undorító!
DEZSÓ Te vagy a legfontosabb a számára!
CSÁTH Egy kurvának mindig a következő a legfontosabb!
ID. BRENNER Órútségeket beszélsz!
CSÁTH Sose mondtam, hogy normális vagyok!
DEZSÓ Szeret téged!
CSÁTH Képmutatás a szeretete! A csodálata! A meg-értése!
Két ilyen távol eső ember között nem lehet már semmilyen kapcsolat. Semmilyen!

Elsötétül a szalon, az előtérben megjelenik Wilhelm doktor

És illúzió, a szeretet, hamis a megértés, csalás a hűség, és hazugság, minden hazugság!
WILHELM E1 vagy keseredve, sötétben látsz . . . CSÁTH *(hangtalanul zokog)* ... szeretem őt... szere-tem... annyit bántom, kinzom, gyötöröm . . , szótlanul túri ...
WILHELM Mert ő is szeret...
CSÁTH Tudom.
WILHELM Még minden rendbe jöhet.
CSÁTH Rendbe kell jönnie!

WILHELM Újra irni fogsz, újra teljes értékű ember leszel. Az olvasók akarják, a kiadók várják az írásaidat . . .
CSÁTH Az öcsém a szavamat vette, apám megesketett ...
WILHELM *(megvilágosodik a szalon, mozdulattal invitálja Csáthot beljebb)* Engem is. Azért jöttem utánad. És végig melletted leszek. Az egész kezelés alatt ...
CSÁTH Csak ne hirtelen! Iszonyú fájdalmas, attól rettegek...
WILHELM Azt semmiképp nem akarom én se ...
CSÁTH Sokáig az autoszugesztióban bíztam . . .
WILHELM A legtöbb esetben sikertelenül végződik...
CSÁTH Olvastam az angol tisztokról, katonákról, akik hosszú éveken át Indiában szolgáltak. Mérgező adagot fogyasztanak el, ettől napokig alszanak, hetekig nyomják eszméletlenül az ágyat, de nem kívánják többet a mérget. Azután csak alkoholt kapnak, és egy-két hónap múlva ismét azok, akik régen voltak ...
WILHELM Ez majdnem ugyanolyan rossz, mint a gyors módszer. Vagy még rosszabb. És veszélyesebb is.
CSÁTH Hosszú ideig semmi élvezetet nem jelentett számomra. Nem is emeltem. Három évig elég volt a hat-hét centigramm. S csak nyugtatónak kellett. Az egyet-len és a legjobb volt, ami feloldott, megnyugtató, s elfeledtette azt a szörnyű remegést!
WILHELM A lassú eljárás fél évet vagy még több időt venne igénybe ...
CSÁTH Akkor ön szerint...
WILHELM Én a középut híve vagyok: néhány nap alatt levisszük a dózist a felére, harmadára, ha lehet, ne-gyedére. Brómot kapsz addig, vagy ha kell, alkoholt, bármit. S ezen az adagon maradunk néhány hétig, s azután tovább ...
CSÁTH Olga! *(Előre rohan az előtérbe, a szalon fényei csökkennek, Olga utcai ruhában, kalapban; ölelkeznek)* Drágám! Nagyon vártalak ...
OLGA Mondtam, hogy jövök...
CSÁTH Egy éve volt ...
OLGA Tegnap ...
CSÁTH Az örökkévalóságnál is hosszabbnak tűnt ...
OLGA Mindennap jövök...
CSÁTH Az ember innen egész máshogy látja a világot. Az idő áll, megfagyott, megdermedt ...
OLGA Itt vagyok...
CSÁTH Maradnod kéne!
OLGA Minden percem a tiéd ...
CSÁTH Olga, drága, drága Olga... olyan boldog vagyok... hallod, mit mondtam? Ezt én mondtam, azt mondtam, hogy boldog vagyok...

Elsötétedik az előtér, megvilágosodik a szalon, Olga el

WILHELM Megpróbáljuk tovább csökkenteni. Még két-szer naponta, de már kevesebbet, mint tegnap ... CSÁTH Úgy lesz, ahogy mondja, szót fogadok, kezdet-től fogva, azt csinálom, amit ön mond...
WILHELM Közérzeted?
CSÁTH Jó, és a fejem se fáj. Megmondom, milyen az, amikor ember úgy ébred, hogy nem fáj a feje, a halántékát nem szorítja egy forró abroncs, hogy van étvágya, nem szorong, nyugodtan néz a nap elé, és kiegyensúlyozott? Boldog? *(Balról megjelenik Dide, a végén már hozzá beszél)*

Wilhelm jobbra ki

DIDE Apád nagyon aggódik érted... Az öcséd mondta ...
CSÁTH Nyugtasd meg, meg kell nyugtatnod őket! Hisz látsz engem. Nézz rám!
DIDE Azt mondták, a lelkekre kötötték, el ne hagyd a szanatóriumot addig ...
CSÁTH Egész más embert látsz itt, mint aki bejött! Mondd meg nekik! Nyugtasd meg őket! Ülj le, kérlek! Csodálatos barát ez a Wilhelm doktor! És ragyogó orvos! Mindent neki köszönhetek. Ahogy kinézek! Hogy az akaratom olyan, mint az acél. Az izmimait olyan-nak érzem, mint egy birközöbajnok. Magabiztos vagyok, nyugodt, rengeteg minden vár még rám. Szeretnék átadni másoknak is ebből az érzésből, ezt minden-

kinek éreznie kéne, ez a boldogság legfőbb titka. S most újra élvezem a zenét, visszatért a munkakedvem, felvázoltam egy újabb drámát, még a napokban nekiállok a dialógusoknak. A következő lépés, hogy éj-szaka ne ébredjek fel, mert akkor meg lehetne való-sítani gaz egy reggeli és egy esti adagot, s ezt már nagyon-nagyon le lehetne szállítani. Persze van, hogy ki kell segítenem magam, Wilhelm nem tudja, nem szabad megtudnia! Ne ijedj meg, csak néha. Nagyon ritkán. Es épp hogy valamit. Új vissza ! Senki-nek ne mondd el! A barátom vagy! Benned bíznom kell! Mindent úgy csinállok, ahogy Wilhelm mondja. Mindent betartok. De néha kell!! És már tényleg nem sokáig! Érzem! Szerintem Wilhelm túl gyorsan csinálja. Csak a tempót lassítom. Nem állítom meg. Isten ments, hisz tisztában vagyok magammal. Csodálatosan érzem magam. Félék a fájdalomtól, csak azért. Új már le! Ide nézz! Ide rejtettem, amikor bejöttem. A cipóm sarkába. Ide! De már csak napok kérdése, és erre sem lesz többé szükség...

DIDE (*megdöbbenve*) Hazugsággal áztatod magad! CSÁTH (*nevet*) Rémekeket látsz megint! Mikor láttál utoljára ilyen jókedvűnek? Mikor? Nem is tudsz visszaemlékezni ...

DIDE Ez ugyanaz a kör !

CSÁTH Semmilyen kör sincs itt!

DIDE A legördögibb kör! Csapda! Saját magadnak állítottál csapdát!

CSÁTH Napok kérdése már csak!

DIDE (*durván megragadja*) Add ide azt az üveget! CSÁTH

Én akarom összetörni ...

DIDE Most!

CSÁTH Nyugodj meg!

DIDE Azonnal! Most törd össze! Elöttem!

Kezdő színvonalú hegedűjátékot hallunk

CSÁTH Három nap, nem több! És örülj, örülj nekem ! Velem!
DIDE „Elhal a vér ereimbe ...”, úgy tetszett neked ez a versem, „Elhal a vér ereimbe, és oly üres és fekete. Fogunk csikorgatja ...”

CSÁTH Ne folytasd! Közel a gyógyulásom! A szabadulásom ! Túl vagyok a nehezén ! Wilhelm szerint is! Most már mindig könnyebb lesz, napról napra könnyebb, s ez olyan jó! Újra tudok nevetni ...

Elsötétedik a szalon, jobboldalt megjelenik Olga, Csáth hegedülni tanítja, mindketten nevetnek, közben újra megvilágosodik a szalon

(*Nevetve*) Nem, nem, nem az igaz! ... az ujjaid ... lágyabban ... ez az, most ezt a hűrt... ne feszítsd meg ...

OLGA (*nevet*) Nem tudom, ezt sose tudom megtanul-ni ...

CSÁTH Így a, megmutatom... látod? Így! Egész könnyedén, lazán ... nem szabad görcsösen ... hallod, milyen lágyan szól? ... s ez is ... egészen lágyan, csuk-lóból ... még egyszer ugyanaz ... Látod, most próbáld meg !

OLGA Úgyse fog menni ...

CSÁTH Ilyen nincs! Tessék! Könnyedén... először a kéztartást kell mindig megtanulni ... a zongoránál is így van, az ujjtartás ia legfontosabb, az az alapja mindennek...

OLGA (*nevet*) Reménytelen eset vagyok...

CSÁTH Ez az ! Még egyszer ugyanazt ! Az ujjaidra figyelj !

Megint becsúszik egy hiba, kitérő nevetésüket alig bírják abbahagyni

(*Megfogja Olga kezét, s a szalonba viszi, még mindig nevetnek*) Gyere! (*Hirtelen megáll, átöleli Olgát, és szenvedélyesen megcsókolja*) ... zongorázni is megtanítalak, aztán felváltva játszunk. Duettet, és egyszer te hegedülsz, én kísérlek, aztán meg fordítva, én hegedülök ...

OLGA Te reszketsz ...

CSÁTH (*mint akit lelepleztek*) Boldog vagyok, csak azért. Mindig reszketek, ha valami öröm ér, akkor is. Figyelj ! (*Leül a zongorához, és játszani kezd*) Hallod, hogy szól? Csodálatos ! Fantasztikus ! És ezt figyeld! Figyelj ! Hallod? (*Hirtelen abbahagyja*) Nem jó ez a fény ! Ehhez más kell! Élesebb! Vagy legyen bizonytalanabb, az se baj. De ez semmiképp! (*Újra játszani kezd*) S az se mindegy, mikor mit játszunk. Bachot csak reggel szabad. Bach csak tiszta fejű, frissen mosdott embernek való. Mozarthoz gyönyörű napfény kell és fehérre meszelt falak. Chopint alkonyatkor szabad játszani, lámpagyújtás előtt, Beethovent este, gyenge lámpafénynél, rejtelmes félhomályban ... (*Megint csak hirtelen hagyja abba, szembefordul Olgával*) Ide figyelj! Itt hagyjuk Budapestet! Feladom a klinikai állást. Falura megyünk...

OLGA Ezt komolyan mondod?

CSÁTH Egyszer már igent mondtál...

OLGA Mert láttam, hogy mennyire örülsz ... CSÁTH

Megpályázom Előpatakot ...

OLGA Nem akarom, hogy megbánd!

CSÁTH Ha te mellettem vagy, akkor teljes az életem, hogy bännék meg bármit is!

OLGA- Te Pesthez szoktál, itt vannak a barátaid, a kollégáid, irók, költők, színházak...

CSÁTH Veled akarok boldog lenni ! Egyedül ! Kettesben! Csak így tudok majd újra írni. És vidéken sokkal olcsóbb a megélhetés is. Könnyebben tudunk boldogul-ni ! Sokkal könnyebben ! Főleg most ! Ezekben az örült időkben! Aztán évek múlva, ha meggondoljuk, vissza-jöhetünk. Fenntartjuk a lakást is. És drámákat fogok írni. Szindarabokat, egymás után... (*Hirtelen vált*) Miért néztél ki?

OLGA Hogy?

CSÁTH (*élesen*) Miért néztél ki megint?

OLGA Nem értelek...

CSÁTH Nagyon is jól értesz! Kit néztél az utcán? Állandóan az ablakot figyeled! (*Az ablakhoz rohan*) OLGA Én?

CSÁTH (*ordít*) Kit nézel állandóan?

Elsötétül a szalon, dörömbölést hallunk a sötétben, az-tán még kétszer

HANG (*újra halljuk a dörömbölést*) Doktor úr! ... doktor úr! CSÁTH (*a kórházi ágyon fekszik mozdulatlanul; gyötrődő, álmos hangon*) Jövök már ... mit akar? Ki az? HANG Bognár vagyok, doktor úr, Bognár József ... CSÁTH Ki maga, mit akar?

HANG Bocsásson meg, doktor úr, tekintetes uram, Bognár József vagyok...

CSÁTH Mit akar, azt mondja!

HANG A falu végén lakom, volt már nálunk... a feleségem ...

CSÁTH Mi van a feleségével?

HANG Gyűjön, doktor úr, nem tudom, bocsásson meg ...

CSÁTH Mi az, hogy nem tudja?

PARASZT Hideglelése van megint, rázza a hideg, nem bír magával, bocsásson meg ...

CSÁTH Hozom a táskámat. Kocsival van?

PARASZT Itt áll a ház előtt, már este befogtam, akkor kezdődött ...

CSÁTH Nyugodjon meg, rendbe fog jönni ! Hozok injekciót is

...

Elsötétedik az előtér, rögtön utána vidám dúdolást hallunk, amikor megvilágosodik a szin, Olga kristály poharakat nézeget, porolgat, egy részét tálcára teszi, terít. Csáth meredten nézi Olgát a kórházi ágyról. Mintha állna mellette valaki, úgy beszél

(*Fojtott hangon*) Minden lépéséről tudni akarok! Minden mozdulatáról! Nem veheti le a szemét a házról! Főleg a távollétemben. Ki jön, ki megy, mennyi ideig marad, tudni akarom ! Ha elmegy, követi ! Feltűnés nélkül! (*Hirtelen a halántékához kap, s durván, vadul, nyűszítve, masszírozni kezdi. Felugrik az ágyról, s belép a szalonba. Észreveszi, hogy Dezső a szobában van*) Hát te! Mit állsz ott?

DEZSŐ (más köszönésre számított, ennek ellenére öle-lésre tárja a karját) Józsikám!

CSÁTH Mikor jöttél?

DEZSŐ A délivel, ahhoz volt csatlakozás ...

CSÁTH És miért?

DEZSŐ Hogyhogy miért?

CSÁTH Ki hívott?

DEZSŐ (döbbenet) Látni akartalak, régen találkoztunk ...

CSÁTH (ordít) Kémkedni jöttél! Apa küldött! Hogy utánam szaglássz! Hogy prédikálj, elmondd apuska üres dörgedelmeit! Ezért jöttél! Hát ez nem kell! Erre semmi szükségem! Akár máris indulhatsz! Vissza ahonnan jöttél, ahonnan küldtek!

Elsötétedik a szalon, de csak egy pillanatra. Amikor új-ra kivilágosodik, éjszaka van, félhomály, az íróasztalon ég csak lámpa. Dezső egy fotelban ül, Csáth az íróasztal mögött, előtte ampullák, üvegcsék, fecskendők. Reszket remeg, rosszul van, állandóan a fejéhez kapkod, légzése ziháló

(Gyenge hangon) Most már mindjárt jobb lesz . . Ilyenkor már csak percek kérdése... Tudom, hogy bennem van, s hogy nemsokára... előtte 1szQnyű . . amikor már ,az örület környékez, és még nem lehet, még nincs itt az idő ... s nem lehet közelebb hozni, mert akkor a következő lesz még messzebb ... pedig mindig újra próbálok . . . és mindig kudarcot vallok . . Sokszor, ha pisztoly volna a közlemben, egy másod-perc alatt szétrobbantanám ilyenkor a fejemet. Olyan undok, gyenge és szánalmas vagyok, hogy valósággal csodálkoznom kell Olgán, hogy még szeret, és nem csal meg. Hogy nem undorodik meg végképp gyenge, fátyolozott hangomtól, folytonos tükörbe való nézegetésemtől, cinikus és töpörödött péniszemtől, ványadt pofámtól, szellemtelen beszédemtől, impotens, munka nélküli életemtől, gyanús egzisztenciámtól, szemérmelenségemtől, amellyel mindennap elég hosszú időre a vécére vonulok, butaságomtól. Azt hiszem, bűdös is vagyok, mert a szaglásom romlott lévén, sem a rosszul kitörölt fenekemnek, sem az odvas szájamnak a szagát nem érzem. Es az sem vigasztal, hogy hosszú idő után végre be tudtam fejezni a Tálay-novellát, s hogy megjelent a Nyugatban.

DEZSŐ Józsikám, figyelj rám!

CSÁTH (nem törődik veled, újult lélekkel) Holnaptól! A holnap nap programja: semmi morfium, semmi pót-szer, semmi alkohol, semmi nikotin. Csinos szenvedésekre van kilátás, de mindegy. Éjjelre, de csak tizen-kettő után, engedélyezek magamnak 0,03 p.antopont, szubkután. És így akarom tovább. Anyácska halála napjára, már mindent kiszámítottam, február hatodikára, teljesen szabad leszek. Utolsó injekció február ötödikén. A legutolsó az életben!

Elsötétül a szalon, majd mikor újra megvilágosodik, Olga is jelen van: a kanapén ül, Csáth az ölében fekszik, Dezső mellettük áll

OLGA Dezsőnek igaza van!

DEZSŐ Gyógyulatlanul jöttél ki a Liget Szanatóriumból is!

OLGA Dide mindent el tud intézni ...

CSÁTH Rendben van! Megadom magam!

DEZSŐ Csak zárt osztályos kezelésnek lehet eredménye.

CSÁTH Tudom, tisztában vagyok veled!

OLGA így meggyógyulhatsz, és meg is gyógyulsz ... CSÁTH Háború lesz! Ki marad orvos, aki végigcsinálná a kúrát velem?

DEZSŐ Nem lesz háború! Miért lenne? Sokkal mélyebb válságok is megoldódtak már!

OLGA Nekem gyógyulsz meg ...

CSÁTH Szeretlek, Olga, minden úgy lesz, ahogy te akard!

DEZSŐ A zárt osztályt kell választanod!

CSÁTH Ahogy akarjátok!

DEZSŐ Pesten értenek legjobban hozzá!

CSÁTH (Olgának) Ahogy akard! ...

A néhány másodperces sötétben távoli ágyúdörgést hallunk, majd újra megvilágosodik a szalon

OLGA (izgatottan tép fel egy levelet, s olvasni kezdi) Drága szerelmem, Olga! Az orosz hadszíntér minden elképzelésünket felülmúlta. Szerbia után az volt az érzésünk, hogy már csak a pokol vagy maga a halál lehet rosszabb, s hogy a világon ennél kegyetlenebb más nem is létezhet. Tévedtünk. Az iszonyatnak nem lehetnek határai. A nap huszonnégy órájából húszat a kórházban és a műtőasztal mellett ... (magában) az adagot nem sokkal emeltem, de meg kell értened, hogy ebben a világban végképp nincs lehetőség a józanság észérveire hallgatni. Vigaszom, reményem te vagy egyedül és a szerelmed. Tudom, hogy segítségeddel ki fogok tudni lábálni életem ennél is sötétebb börtönéből, és hogyha újra együtt leszünk, ha újra együtt él-hetünk, olyan boldoggá teszlek, mint amilyen asszony még nem volt. El kell jönnie annak a napnak, amikor boldogságunk ...

Elsötétül a szalon, a kórtermet látjuk: Csáth dűvadként jár le s fel

CSÁTH ...villámgyorsan rávettem magam, és rátértem a hideg, undok testére... hatalmas bömbölésbe kezdett, mely olyan erős és mély volt, mint egy lönyerítés... fölkaptam, és teljes erővel odavágtam a földhöz ... abban a pillanatban talpra állt, és méternyi ugrással igyekezett a sarokba... tehetetlenségembe ide-oda rugdosni kezdtem, s nem engedtem, hogy talpra álljon... zöld varangyvedvet lövellt ki a teste, nyúlós, bűdös folyadékot... aztán váratlanul megfordult, és nekem ugrott, éppen a nyakamnak, és megharapott... fogai voltak... leráztam magamról, és lefogtam. Réá tértem újra, mire megint azt az undorító nyertő hangot hallatta ... rávágtam a fejére ,a balta fokával... zöld vér freccsent az arcomra... ütöttem, vágtam... levágtam a fejét, a lábát... föl-daraboltam ... egy alaktalan, nyálkás, bűzös tömeg maradt belőle ...

Elsötétül a kórterem, halvány fényben dereng az előtér. Szanitécek jelennek meg, sebesülteket támogatnak, hordágyon viszik őket, több sebesült földön fekszik, mások a letett hordágyakon. Jobbról megjelenik az Ezredes a kíséretével. A Katonaorvos referál neki

KATONAORVOS ...bal oldali comblövés, széttroncsolta a femurt, az artériát, magasan kellett amputálni ... (arrébb mennek) negyedik napos, tüdőlövés, terminális állapotban...

EZREDES Ma hányan voltak?

KATONAORVOS Tizenhét halott, negyvenhárom sebe-sült.

Ezek közül nyolc biztos exitus ...

Az eszméletlen Csáth ágyához érnek

Ó gaz, akiről referáltam ...

EZREDES Az összes papírját látni akarom ... KATONAORVOS Igenis, Ezredes úr! (Hátraint az egyik kísérő katonának, aki jobbra kimegy) Négy napja kezdődtek a tünetek, nagyfokú tumor afázia, hallucinációk...

EZREDES Ebben a kórházban dolgozott? KATONAORVOS Itt, a szemünk láttára zajlottak az események. Aztán zavartá vált, tegnap kollabált, ismétlődő anginás rohamok, majd később görcsök... EZREDES (leguggol) S biztos a diagnózis? KATONAORVOS Megtaláltuk az ampullákat és a fecskendőket, a teste tele van nyomokkal...

EZREDES (a pupilláját nézi) Tüszúrásnyira szűkült...

KATONAORVOS Nagy adagot kapott, órák óta alszik ...

EZREDES Nem maradhat itt ...

KATONAORVOS Intézkedtem, Ezredes úr!

EZREDES Gondoskodni kell az azonnali hazaszállításáról.

Régóta él vele?

KATONAORVOS Nincs róla adatunk...

EZREDES Ha magához tért, beszélni akarok veled. Azonnal szóljanak!

Az előtér elsötétül, s rögtön utána megvilágosodik a szalon -- mint Csáth ifjúkori szobája --, de a korábbiakhoz képest most jóval tompább a fény. A földön egy hevenyészett ravatal, virágok, leplek, gyertyák s Csáth. Zoltay és Dide összetörve sírnak a két oldalán. Amikor Szabó Battanacs jobbról bejön, megtorpan, megdöbben

SZABÓ BATTANCS Józsi!
D=DE Hol voltál eddig?
SZABÓ BATTANCS Mi történt?
ZOLTAY Halkabban! (Felzokog)
DIDE Nem találkoztál az orvossal?
SZABÓ BATTANCS Senkivel sem találkoztam ! Mond-játok már el!
ZOLTAY Mit mondjunk?
DIDE Nézz rá ! Nincs mit mondani!
ZOLTAY Mindig ettől félt ...
DIDE Rettegett a betegségektől...
SZABÓ BATTANCS Reggel még semmi...
ZOLTAY Nagyon gyorsan történt...
DIDE Nem volt egy óra sem ...
ZOLTAY Az orvos sem tudott segíteni... (Zokog) SZABÓ BATTANCS (a sírás határán) De hát mi történt? DIDE Késő volt ...
ZOLTAY Minden hiába...
SZABÓ BATTANCS (sírva, hisztérikusan) Mondjátok már el, az isten szerelmére, mondjátok már el!

Csáthból és a többiekből ordítva pukkan ki a röhögés, elsötétedik a szín, majd miután néhány pillanatig látjuk a körtermet, újra megvilágosodik a szalon, amely most egy szegényebb lakás szalonya. Egy cseléd és Olga teritenek, tányérokat, tálakat hoznak be

CSELEÉD Szóljak a nagyságos úrnak?
OLGA Maradjon, majd én, s ha már végeztünk... CSELEÉD (hosszabb szünet után) Viszka a negyvennégyeseket is ...
OLGA Negyvennégyeseket?
CSELEÉD Negyvennégy-ötven éves korig mindenkit... OLGA A bátyjáról van valami hír?
CSELEÉD (elsírja magát) Semmi! Azóta se ... OLGA Levél?
CSELEÉD Semmi ...
OLGA Az Isten meg fogja segíteni magukat...
CSELEÉD En már nem hiszek semmiben sem. Azok is azt mondják odaát, nagyságos asszony, ők is az Istenben bíznak, akkor hol van ő? Ki mellé áll? (Szipog még egy darabig, majd egy kis idő után) Földes-ről került ki a 39-es gyalogezred zöme. Majdnem mindenkit elvittek már, s lassan nincs család, amelyik ne lenne gyászban. Az utcán nem találkozhatunk három emberrel, hogy közülük valakinek az apja, fia vagy testvére ne esett volna el ...
OLGA Szólok a férjemnek...
CSELEÉD Nagyságos asszony! Sokáig maradnak?
OLGA (megáll) Kik?
CSELEÉD Maguk. Itt, Földesen.
OLGA Nem tudom. A férjem csak betegszabadságos kapott, nem szerelték le.
CSELEÉD Merthogy az emberek annyira megszerették s doktor urat...
OLGA Egy évig biztos...
CSELEÉD A levest kimerhetem?
OLGA Nem, majd inkább én. (Visszamegy, merni kezd)
CSELEÉD (egy idő után) Nagyságos asszony!
OLGA Igen?
CSELEÉD Most már teljesen rendbe jött a doktor úr? OLGA Ezt hogy érti?
CSELEÉD Mondják, hogy beteg volt!
OLGA A háborúba előbb-utóbb mindenki belebetegszik ..
CSELEÉD Mert ha ő megbetegszik, nem marad orvos faluban.
Wéber doktort a frontra vitték, Matolcsi doktor úr isten tudja mikor tud Földesre jönni, a patikusok is csak váltják egymást ...
OLGA Nyugodjon meg, nem maradnak orvos nélkül . .
CSELEÉD Ugye, hogy egészséges a doktor úr?
OLGA Persze hogy egészséges, miért lenne... (Hirtelen megakad, észreveszi, hogy Csáth az ajtóban áll,

hogy mindent hallott. Zavartan nevet, s elébe megy) Gyere, pont a levest merem, kész az ebéd. Nusi fél, hogy orvos nélkül marad a falu ...

Csáth lerázza magáról a kezét, s egyedül megy az asztalhoz. Elhanyagolt küllemű, lábát húzza, leül

CSELEÉD Merthogy olyan még nem volt, hogy Földesnek ne lett volna orvosa, és az emberek úgy szeretik a doktor urat, hogy ... (Kis szünet után, zavarban) Hoz-hatom a másodikat, nagyságos asszony?
OLGA Majd szólok, menjen csak!

Cseléd el; zavart csend. Csáth mereven bámul maga elé

(Gyengéden) Egyél... (Nézi a férjét, majd enni kezd) Jó étvágyat...

Hosszabb szünet

Tudtál aludni?
CSÁTH (eltolja maga elöl a tányért) Posta?
OLGA Dide írt... Miért nem eszel?
CSÁTH Már egyáltalán nem tudok aludni ...
OLGA Megint küldött egy fényképet...
CSÁTH Fekszem az elsötétített szobában...
OLGA A piciről, már elmúlt egyéves ...
CSÁTH ...s a mennyezetet figyelem. Nem látom... OLGA Imádja az apját. Dide azt írja, őt imádja legjobban ...
CSÁTH Sose látom, csak ha behunyom a szemem... OLGA Ilona jól van, a láza is megszűnt már ... CSÁTH Hunyt szemmel sokkal többet látok az életből ... OLGA (nevet) Azt írja, hogy kövér. Így, egész egyszerűen: Ilona sokat eszik és kövér...
CSÁTH (kitör) Mikor szoknék le? Hogyan? Itt? Ebben az isten háta mögötti zugban? Ilyen körülmények között? A mostani állapot mindenre alkalmas, csak arra nem. Ezek az idők semmire sem alkalmasak! Ah-hoz kiegyensúlyozott élet, mérsékelt, egyenletes munka, megbízható nyugalom szükséges. Így nem lehet ki-számítani az életet! Egyszer dolgozni kell reggeltől estig, máskor meg legfőljebb csak egy-két órát. Ez nem jó! Nincs szörnyűbb annál, hogy az embernek mindig rendelkezésre kell állnia. Sohasem tervezhet, sohasem oszthatja be a délutánját, mert minden pillanatban kocsi állhat meg a háza előtt, és kihívhatják egy beteghez aki vért hány. És mikor írjak? Így még papírt sem vehetek magam elé! Pedig egyedül ez a legfontosabb!
OLGA A levesed ...
CSÁTH Hiába dolgozok ki magamban újabb és újabb történeteket, novellákat, a bizonytalanság feszültsége megbénít!
OLGA Teljesen kívül a levesed ...
CSÁTH (értetlenül) Tessék?
OLGA Egyél...
CSÁTH Hogy?
OLGA Nézd, én már végeztem is ...
CSÁTH (mereven, hosszan néz maga elé) Levél? OLGA Már kérdezted ...
CSÁTH Kérdeztem?
OLGA Dide írt ...
CSÁTH (lassan, szinte félve kezd enni) Dide ...
OLGA (hosszan nézi, megfogja a karját, meleg könyörgéssel) Drágám! Nekünk mikor lesz gyerekünk? Mi-kor? Annyira szeretném! Gondold el, mit jelentene neked is! Az egész életünk megváltozna! A kis Kosztolányi Ádi. .
CSÁTH (izgatottan áll fel) Mennem kell ! úristen! A kabátom!
OLGA Hová mész?
CSÁTH Mióta vár a kocsi?
OLGA Nem is ebédeltél!
CSÁTH Azt mondtam, délre jöjjenek!
OLGA Nincs itt semmiféle kocsi, senki se jött érted! CSÁTH Akkor is oda kell mennem! (Amikor magára teríti a kabátot, egy hosszú pengéjű kés repül ki a zsebéből, Olga azonnal lehajol érte) Megígértem! Ne bántsd!!!! Add ide nekem ! Az enyém!

OLGA Mi ez a kés?

CSÁTH Az enyém ! Az én késem!

OLGA Minek az a kés, miért kell neked?...

CSÁTH (*kitör*) Az ember egy percig sem érezheti magát biztonságban! Egyetlenegy percig sem!

OLGA Miket beszélsz? Honnan veszed? Biztonságban

vagyunk! Téged mindenki szeret, kitől kell pont neked ...

CSÁTH A nyomomban vannak ! Érzem! Tudom, láttam is!

Elsötétül a szalon, az előtérben id. Brenner, Dide, Wilhelm doktor, Zoltay; id. Brenner lehajtott fejjel, hangtalanul zokog

DIDE Én nem hiszem, hogy késő lenne!

WILHELM Soha sincs késő! Mindig van elég idő újra-kezdeni...

DEZSÓ (*felvezeti a szalonba*) Üljön le, apuska! Meg-oldjuk, mindent meg fogunk oldani. Azért jöttünk össze ...

ZOLTAY Haza kéne csalni valahogy Szabadkára, én az ottani környezetben bízom ...

DEZSÓ Én nem hiszek már a szó erejében ...

ZOLTAY Annak idején az elvonások régi sémák szerint történtek. Szerintem a freudi módszerekkel sikert érhetünk el. Vagy egy Freud-féle szanatóriummal. Önnek kéne beszélnie vele, mindig fontos volt számára az apai szeretet, nagyon nagy hatással lenne rá ...

DIDE Dezsónek van igaza, a szó már rég elkésett. Pesten voltam Moravcsik tanárnál is. Csak a szer elvonása segít, nincs más mód. Es sokkal egyszerűbb és sokkal hatásosabb, mint a lélektani okok boncolása. Hat hét alatt mentes lesz a méregtől...

ID. BRENNER Mindent meg kell próbálni ... DEZSÓ

Én beszélek vele.

WILHELM A lehető legrövidebb úton Pestre kell vinnünk!

DIDE Az erőszaktól sem szabad visszariadnunk!

Ordítás hallatszik, elsötétül a szalon, megvilágosodik a kórterem, ahol Csáth karját hátrafesztítve, erőszakkal próbálják megítani vele a gyógyszerert. Két ápoló, az Apáca és a Doktor küzd vele

DOKTOR Meg kell innia ! Jobban lesz ! Higgye el! APÁCA

Nyelje le!

DOKTOR Ne szorítsa a száját! Félre fogja nyelni! APÁCA

Ezt is! Ennyi az összes! Nyelje le!

CSÁTH (*könyörögve*) Egy egészen kis adagot csak! Egy egészen kicsit ! Egyetlenegyszer ! Csak egyetlenegyszer!

DOKTOR Így ni! Mindjárt jobban lesz. Feküdjön le!

Pihennie kell!

Távoznak

CSÁTH Ne menjenek el! Félek! Maradjanak itt! Jöjjenek vissza! Egyetlenegy adagot! Morfint, pantopont, mindegy! Egyetlenegyszer! (*Nekiesik az ablaknak*) Engedjenek ki! Gyilkosok! Hóhérok! (*Le s fel rohan*) Ezt nem tehetik! Így nem lehet, egyszerre nem lehet! Adniuk kell ! Egyetlenegy adagot, de adniuk kell, mindegy, hogy mennyit, hogy hogyan, de kell! Kell! Törbe csaltak! Becsaptak! Hazudtak! Mind! Dide! Dezsó! Olga! Olga is! Ó is! Mindig is ezt akarta! Eltenni láb alól. Ugyanolyan aljas és szemét, mint a többi! Hogy aztán naphosszat henteregjen a szeretőivel! Olga!!! Meg akarnak ölni ! Az életemet akarják ! Szemét pribékek! Gyilkosok!!! (*Hörög, nyüszít, az öklét rágja, üvölt*) Gyilkosok!

Elsötétedik a kórterem, megvilágosodik a szalon, Dezsó és Olga

OLGA (*sírás után van, arcát törli*) ...ezerszer, érted, Dezsó, ezerszer felteszem napjában a kérdést magam-nak, hogy miért csinálom? És hogy meddig fogom ezt még bírni? Sokszor úgy érzem, nem megy tovább ... kész, vége, összeomlok. De szeretem. Meg tudod ezt

érteni ? Mindennek ellenére ! Azt nem tudom, hogy őt szeretem-e vagy azt a férfit, akit akkor megismertem, és akibe szerelmes voltam, s aki, hiszem, tudom, hogy most is benne van, mélyen, elbújva, elrejtve, de benne van, magában hordozza azt az egykori önmagát, aki ő és csakis ő ! Minden este úgy fekszem le, hogy ez volt az utolsó nap, holnaptól új világ, új élet kezdődik mindkettőnk számára. Ő is akarja, és érzem, hogy egy-szer biztos sikerülni fog. Aztán amikor azt mondja, hogy be kell mennie a városba, uralkodnom kell magamon, s csak amikor elindult vele a kocsí, akkor engedhetem át magamat a reménytelen zokogásnak. Debrecenbe megy, ott váltja be az összes receptjét...

DEZSÓ Ennek sikerülnie kell! Apuska, Dide, mindannyian összefogtunk ...

OLGA Mindent megígér, mindent vállal, mindenre hajlandó, aztán megfutamodik ...

DEZSÓ Dide Moravcsik tanárral is beszélt, helyet szerezett neki, bármikor, bármelyik pillanatban mehet.

Schusztér Gyula hazajött a fogságból, ő is segít ... OLGA Didét nagyon szereti, rá mindig hallgatott ... DEZSÓ Nincs késlekedni való időnk.

OLGA Hónapok óta rendszeresen imádkozik. Imakönyveket, vallásfilozófiai könyveket olvas. Azt mondja,

lenyűgözi a vallás merész, szabad szárnyalása ... DEZSÓ Soha nem hitt semmiben, a másvilágban sem ... OLGA 'En a gyerekekben bízok. Ha megérezné az apaság

örömét, ahogy Dide írta ...

DEZSÓ Várnotok kéne még a gyerekekkel! Szörnyen néz ki, össze kell szednie magát!

OLGA Te mondtad, hogy mindent meg kell próbálni.

Szerintem ez lenne a legfontosabb ...

DEZSÓ Szörnyen leromlott, amióta nem láttam, és ő is érzi, mondta. Tisztában van a helyzetével ... OLGA Mindig is tisztában volt ...

DEZSÓ Nincs egy nyugodt éjszakája, forró izzadás, fejfájás, mell-, nyak- és csigolyafájdalmak gyötrik, az idegei felmondták a szolgálatot, rémképeket lát, fél, hogy a vérebe fölszivódott a genny, a nyaka megmerevedett, légszomj fojtogatja, órákon át sorolta. Nyugtalanlás, szívdobogás, zsidbadások, érzékkiesések, a körmei lilák ...

CSÁTH (*már kintről hallani a hangját, amint a Cseléddel beszél. Feldobott, jókedvű*) Nem volt semmi baj ! Fiú! És már a negyedik! (*Belép, ledobja a táskáját, kabátját*) E héten csak fiúkat segitettem a világra. Magdicsék. A templom mellett. Nem isztok? Töltsetek valamit! (*Éles gyanakvással*) Mi van veletek? Mi történt itt? (*Ugyanolyan éles váltással tér vissza a jó-kedve*) Az embernek repülni támad kedve, amikor végre az életnek asszisztálhat és nem a halálnak. Végtelenül örülök, hogy orvos lettem ! Nincs ennél nagyszerűbb! Hány, de hány embert segitettem a világra! És hányat mentettem meg! Társa vagyok az Istennek! Nemcsak mint író, alkotó ! Mint orvos is ! Meg fogom mutatni a legújabb írásaimat. Ez hatja át. Ez az érzés, ez a felemelő és magasztos érzés. Egészségetekre ! Alig szűnt meg a himlő, jött a kolera, a vérhas. A hátor-szágnak lassan ugyanannyi lesz a halottja, mint a frontnak. Sehol kórházi lehetőség! Debrecen dugig töltve, Budapest messze van, vasút nincs, gyógyszerek nincsenek. Csontig kopik a lábam, míg sikerül valakit Pestre juttatnom. Ha egyáltalán kibírja addig. Es mégis ! Nagyszerű dolog az élet, Dezsó, én mondom neked, nagyszerű! Egészségetekre! Igylál te is! Olga?

OLGA Nem kérek, utánanézek a vacsorának ...

CSÁTH (*elkapja, megöleli, Dezsónek*) A legcsodálatosabb asszony! Ember nőt még így nem szeretett! Gyerekünk lesz! Megígértem Didének, hogy utolérjük őket. Nekünk is lesz! És Olga egy szakácművész! Egy zseniális szakácművész. Be fogja bizonyítani. (*Csak Olgához*) Nem tudom megérteni, hogy fordulhatott elő egyszer is, hogy mi veszekedtünk. Csakis én voltam mindennek az oka, az én anygali kis Olgám sosem volt hibás, ő mindig jót akart! (*Elengedi Olgát, aki kimegy*) Beszéltem már neked a kutyanokról? Ez nem akármilyen kutya ám! Meg fogod látni! Ezen a kuvaszon halálra nevetjük magunkat. Egy kincs ez ;a kutya! Ha elkezdem hegedülni ,a Traumereit, vonyít hozzá. Érzékenyen, csendesen és tercelve!

DEZSÓ (nagyon komolyan kezdi) Józsi! Figyelj rám!
CSÁTH (megérzi Dezsó gondolatát, ordítva) Nem! Tudom, mit akarsz, nem érdekel! Miért akarsz mindent elrontani? Újra írok, Dénes Imréről írok egy novellát. Dide azt mondta, ha kész lesz, azonnal leközi. Az Esztendőben. Júliusban vagy augusztusban. Meg Knerről is írt. Kner Imréről, az öreg fiáról. Azt mondja, nyolcszáz koronát is kapnék egy új kötetért ...

DEZSÓ (zavartan) Igen... igen... Írnod kell, írnod, minél többet ...

CSÁTH Egy percre sem adtam fel! Most egy operetten dolgozom. Nagyszerű lesz! Még nem kezdtem el, de már hamarosan. Szigorúan titkos! Dide is a becsület-szavát adta Pesten, a helyőrségi kórházban, amikor ott feküdtem. Figyelj! Ilyen még nem volt. Egészen újfajta operett lesz. Kitudó, mulatságos és a végtelenségig ironikus! Képzeld el egy kaszárnyát! Ahol én is voltam. Ahová bevonultam. Es Didét! Képzeld el őt! Mint katonát! Dide mint katonát! (Nevetni kezd) Már önmagában is jól hangzik. Kosztolányi mint katonát! A puskáról azt hiszi, hogy sétabot, a golyóról, hogy szivar, és rágyújt, a menetgyakorlatot korzónak hiszi, a puskaropogást tüzijátéknak, és beleszeret az őrmester feleségébe, és ennek mindenki örül, még ő is, az őrmester, aki verseket ír, képzeld el, bottal veri a legényét, de verseket ír, és ennek a feleségébe szeret bele Dide ... Igyál, igyál, ha mondom . . . (Kis szünet után hirtelen vált) Kosztolányi Árpíró! Mi hír?

DEZSÓ Megsebesült ...

CSÁTH Azt tudom. És?

DEZSÓ Semmi és. Újra a fronton van ...

CSÁTH Rohadt világ ...

DEZSÓ Szabó Battancs meghalt ...

CSÁTH Hallottam ...

DEZSÓ Fejlövés.

CSÁTH (szünet után) Alig várom, hogy újra lássam Szabadkát.

DEZSÓ Grószai sirja csupa virág...

CSÁTH Nem szenvedett sokat?

DEZSÓ Józsi! Én komolyan akarok . . . én azért jöttem . . .

CSÁTH Az mondtam, igyál! Miért beszélsz annyit? (Reszkető kezét a másikkal fogja le, megvárja, amíg Dezsó iszik, gyorsan ő is kortyol egyet. Hirtelen, kezdi, gyorsan beszél) Félek! Nagyon félek, Dezsó! Nem akarok meghalni! Még harmincéves sem vagyok! (Látja, hogy megijesztette Dezsót, mosolyogni próbál) Nincs semmi baj ... csak játszottam... (Erőltetetten nevet, hanyatt veti magát a kanapén) Ennek az életnek a legnagyobb szépsége a ritmusa. Minden nap egy egész emberi életpálya ... Nem tudnék meglenni, nem tudnék, képtelen lennék meglenni nélküle. Az íráshoz nélkülözhetetlen. Tudom, hogy ezt akarod, erről akarsz beszélni, olyan jól vagyunk most, olyan jól érzem magam. Rendszeresen zenélek megint. Minden este. Dél-után nagyokat sétálunk Olgával, este meg hegedülök. Nagyszerűen érzem magam. (Feláll) Gyere, igyunk! Szólok Olgának. Hol van Olga? (Idegesen) Mindig eltűnik. Mindig. Szólok neki. (Jobbra-balra kinéz az ablakon is) Hova megy mindig? Miért? Miért kell mindig eltűnnie? Az ember nem tűnik el ok nélkül! (Ordít) Olga! (Másodszorra elcsuklik a hangja, szívéhez kap, összeroskad) Olga!

DEZSÓ Józsi! ... Józsi, mi van veled? (Elkapja, megpróbálja az ágyhoz vonszolni) Józsi! Beszélj! (Sírva) Olga!

Félhomályba kerül a szalon, Csáth eszméletlenül fekszik az egyik fotelban, Olga hátulról jön előre, jobboldalt megáll, Dide baloldalt hátul mozdulatlanul áll

OLGA Csak te tudsz, Dide, egyedül csak te tudsz segíteni ... tőled várok mindent, most már nem létezik senki, akiben bizhatnék, akitől segítséget vagy reményt kaphatnék. A szívroham után hetekig nyomta az ágyat. Végtelen hosszúnak tűnő idő telt el, amíg annyira felépült, hogy újra dolgozni tudott. Néhány hete költöztünk ebbe a másik fáluba. Regőse, ez a poros, szomorú, háborútól megtaposott bácskai falu még tovább fokozta depresszióját, s csak mondja, nem igaz, hogy boldog, hogy így sokkal közelebb kerülünk

Szabadkához. Többnyire mindig itthon tartózkodik, a rendelést is itt végzi, ha meg néha házhöz hívják, utána azonnal rohan haza. Lefekszik, és órákon keresztül bámul a semmibe. Nyitott szemmel alszik, a legkisebb nesz is zavarja, a zsebóráját is megállítja ilyenkor ... Kislányunk, Olga érkezésekor is csak színlelte, mutatta az örömet, valójában már csak egyetlen fény van az életében: a következő adag izgalma. S nem fukarkodik önmagával, naponta hétszer szúrja bőre alá a tűt.

Didéről kialszik a fény, majd felerősödik a szalon fénye

CSÁTH (lassan, kissé elkentén beszél) . . . betelt a húsz-millió év ... igazam lett ... tíz évet éltem ... tíz évet, akkor írtam le azt az életkáromlást . . . tíz éve ...

A szalon homályban, ismét Didét látjuk, az előző helyen áll

DIDE Lelkem, Józsi! Most már be kell látnod, milyen szomorú kényszerhelyzetbe jutottál, hogy nincs igazad, amit az öröm filozófiájáról írtál, merő önámítás. Ez a plusz csupa mínusz, csupa szenvedés. Nincs idő a további halogatásra. Amit szenvedélyed védelmére hozol fel, mind hamis érv. Az ifjúságunk emlékére, a gyermekkorunk boldog játékaire kérlek, jöjj azonnal! Én elkísérek, veled maradok, ha akarod, s te egészségesen térsz vissza. Azonnal válaszolj! Be kell látnod végre, hogy a gyógyulásod kulcsa csakis tenálad van, aki okos és jó ember vagy, neked kell elhatároznod magad arra, hogy nem holnap, hanem ma, rögtön alapos és becsületes kúrának vedted magad alá. Térj vissza, drága barátom, közénk. A te kiválóságodra és nagy-nagy tehetségedre szükségünk van! Ne hozz fel okokat a terv ellen. Semmi sem olyan fontos, mint ez. Azonnal válaszolj levelemre, ne pedig hónapok múltán. Becsüld meg az én önzetlen, semmire se számító, odaadó szeretetemet . . .

Didéről kialszik a fény, balról az előtérbe Dezsó érkezik, Olga ugyanott, ahol korábban

OLGA Kosztolányi könyörgő levelére sem válaszolt. Mindent előteremtett, előkészített neki ...

DEZSÓ Most már nincs visszaút!

OLGA Bécsbe se ment el. Kosztolányi a legjobb szanatóriumban járt, Wagner-Jaurek professzornál. Jó ismerőse, azt mondta, négy hét egy kúra, s azonnal föl-veszik

DEZSÓ Bécsről mindenképp le kell mondanunk! OLGA Most ott vannak a legjobb specialisták . . . DEZSÓ Lehetetlen eljutni oda. Az országban nagyobb a

zűrzavar és a fejetlenség, mint amilyen a háborúban volt.

OLGA Ez a béke?

DEZSÓ Ez az agónia ...

OLGA S Budapest?

DEZSÓ A szerbek lezárták a határt Bajánál . . . OLGA

Akkor engedéllyel ...

DEZSÓ Nem adnak engedélyt.

OLGA Más is kapott utazási papírokat!

DEZSÓ Kosztolányit is visszautasították.

OLGA Akkor mi lesz?

DEZSÓ Csak Baja marad . . .

OLGA Miért nem Szabadka?

DEZSÓ Baját ajánlották ...

OLGA És ha azt mondja, nem akarja, ha megint előlről kezdi

...

Megvilágosodik a szalon, Dezsó hátramegy az íróasztalhoz, papírt vesz elő s tollat, Csáth ölébe teszi. Olga is belép a szalonba, de a háttérben marad

CSÁTH Csak a lányomért ... érted? Csak azért te-szem ... egyes-egyedül azért ... és Olgáért ... Akarod, hogy elmondjam ;az álmomat?

DEZSÓ Most nem.

CSÁTH Téged sosem érdekeltek az álmaim!
DEZSÓ Mindig érdekeltek, én voltam az első, akinek mindig elmesélted!
CSÁTH *(hirtelen vált)* Ha eljő az idő, hogy meg kel halmom, akkor befecskendezek először két centigramm morfint. Elszívok egy cigarettát, várok húsz percet, cl(nem többet. Ezután háromszor hat centigramm mor- fint, mire egészen álmos leszek. Ekkor veszem a klo- roformos üveget és egy zsebkendőt. Ezt rákötöm a; orromra, a kezemet pedig bedugom a nadrágszíj alá, szorosán. Aztán elkezdlek számolni: 1, 2, 3, 4 ...
DEZSÓ Apuska kérte ezt a nyilatkozatot, nem én. És kórház. Nem nekem kell!
CSÁTH Előbb elmondom az álmomat!
DEZSÓ Kérlek, hogy ne, most ne!
CSÁTH Nem mostanában történt, régebben. Azt álmodtam, hogy meg kellett halmom. De még kaptam eg3 napot. Omnibuszon érkeztem, és Olga várt rám a; Andrássy út és a Vörösmarty utca sarkán, hogy méh egy napot együtt tölthessünk ... *(Elmereng)*
DEZSÓ Írjad!
CSÁTH *(szünet után)* Fontos?
DEZSÓ Apuska kérte...
CSÁTH *(kétségbeesve)* Nem látom a papírt! A betűke' se ...
DEZSÓ Próbáld, ahogy megy...
OLGA *(háta mögül lép elő)* Segítek...
CSÁTH Te itt vagy?
OLGA Fogd a tollat!
CSÁTH Menj ki, kérlek, nagyon kérlek...
OLGA Segíteni akarok...
CSÁTH *(élesen)* Vársz valakit?
OLGA Nem.
CSÁTH Ki kopogott?
OLGA Senki.
DEZSÓ Én se hallottam.
CSÁTH Tisztán hallottam, hogy kopogtak!
DEZSÓ Biztos hallucináltál...
CSÁTH *(felcsattan)* Nem szoktam hallucinálni!
OLGA *(int Dezsónek, hogy ne vitatkozzon)* Megyek, megnézem ...
CSÁTH Nem mész sehová!
OLGA Azt mondtad...
CSÁTH Itt maradsz! Ül le!
DEZSÓ Diktálhatom?
CSÁTH Vagy lehet, hogy engem kerestek?
DEZSÓ Ha újra kopognak, kimegyek én. Addig várunk ...
CSÁTH *(mosolyog, játszik a szóval)* Dezsó... Dezsóke ...
Dezsóke ...:tudod, milyen érdekes neved van? Nem szép, érdekes. Eddig még nem tűnt fel. Pedig te is, Kosztolányi is Dezsók vagytok. Dide is az, Dezsó, De-zsó-ke ... De-zsó-kék ...
DEZSÓ Nyilatkozat és kérelem...
CSÁTH *(ügyetlenül ír, közben hangosan mondja)* Nyilatkozat és kérelem...
DEZSÓ Én, alulírott ... dr. Brenner József, orvos ... CSÁTH *(ő is mondja, majd ordítva Olgához)* Meddig vagy képes eltűnni, hogy bóg a gyerek? Nem hallod? Nem bántja a füledet?
Döbrent csend, Olga sirva kirohan
DEZSÓ *(hosszan hallgat, majd halkan)* Igazságtalan vagy ...
CSÁTH Nem tudom elviselni a gyereksírás! Polytasd! DEZSÓ *(kimerülten)* Hol hagytad abba?
CSÁTH Mindegy, teljesen mindegy, legyünk már túl rajta!
DEZSÓ Én, alulírott, dr. Brenner ...
CSÁTH Ezt már leírtam!
DEZSÓ *(megnézi, mennyt ír le)* ...orvos, regőcei la-kos, ezennel kijelentem, hogy egészségem helyreállítása érdekében alávetem magam a szükséges szak-szerű gyógykezelésnek. E célból felhatalmazom atyámat és öcsémet, hogy a bajai kórház elmeosztályán elhelyezzenek engem, és megígérem, hogy az orvosi kezelésnek magamat alávetem. Továbbá beleegyezek abba, hogy az illető gyógyintézetből csak akkor bocsássonak el, ha teljesen meggyógyultam. Ezen nyi-

latkozatot saját akaratomból magam írtam, s ezt ennek jeléül aláírom. Kelt 1919. április 15. Írd alá! CSÁTH Mit írjak alá?
DEZSÓ A nevedet.
CSÁTH *(aláírja, aztán lesöpri a papírt a földre, mereven néz maga elé)* Adj inni! *(Hosszabb szünet, iszik, majd halkan)* Félek! *(Ordít)* Hallod? Félek!
DEZSÓ Mitől félsz?
CSÁTH *(suttogva)* Mindentől... az egésztől... mert fájdalmas ... rettenetesen ... Olga?
DEZSÓ Kiment...
CSÁTH Hová?
DEZSÓ Kiküldted ...
CSÁTH ?fin?
DEZSÓ Te ...
CSÁTH Mikor?
DEZSÓ *(óvatosan)* Sírt a kislány...
CSÁTH Sírt?
DEZSÓ *(félve)* Azt hiszem ...
CSÁTH Érdekes ...
DEZSÓ Biztos éhes volt ...
CSÁTH Semmit se hallottam...
DEZSÓ Olga nagyon jó anyja...
CSÁTH Olga... Olga... *(Hangtalanul zokog, lassan összeszedi magát)* Hánykor indulunk?
DEZSÓ Hajnalban.
CSÁTH *(feláll, hátrafelé tántorog, rimámkodik)* Csak azt ígérd meg, könyörgök, azt az egyet, azt az egyet ne engedjétek ... hogy egyszerre, hogy hirtelen... Az iszonyú! Az a haláloamat jelentené! Nem szabad, ez az egyetlen, amit nem szabad...
DEZSÓ Beszélni fogok az orvosokkal...
CSÁTH Én tudom, ismerem a lehetőségeket. Ezt az egyet ne engedd, nyugtass meg, esküdj meg, Dezsó, az Istenre kérlek.
DEZSÓ A főorvost keresem meg. Személyesen ...
CSÁTH Mondd, hogy sikerülni fog!
DEZSÓ Ez biztos! Biztos, hogy sikerül!
CSÁTH *(háttal áll, újra sír)* Ne hagyjatok el, Dezsó... ne hagyjatok el! *(összeszedi magát, halkan)* Mind-járt hat óra... ilyenkor a legrosszabb ... hat előtt ... *(Iszik)* Igaza volt Adynak ... amit ezekről az időről mondott... igaza volt... a Tisza Istvánok, Vojnines bárók juttattak ide mindent... ők tették, hogy az öregek az irodalomban, politikában sikerrel nulláztak ki feltörő tehetségeket. Miattuk volt az Akadémia óriási vagyona holt tőke, amely csak néhány tehetségtelen méltóságnak az anyagi érdekeit szolgálta. Miattuk kellett Adynak három- meg ötszáz korona havi fizetésből élnie, Ignotusnak újságírói kényszer-munkát végeznie, nekem falusi orvosnak mennem s ide jutnom ... Halálra ítelt országban élünk...

Közben jobbról bejött Olga is. Mire Csáth befejezi, odamegy a nézőternek háttal álló férjéhez, átöleli, és félve hozzábújik. Csáth fájdalmasan, könyörgőn néz rá, fejét az asszony vállára hajtja, aztán elsötétül a szalon. Az előtérben a vizitról épp kilép Csáth kórterméből a Doktor, az Apáca és a két ápoló. Ettől a jelenettől kezdve időnként Olga nevetését is halljuk

DOKTOR Nem várhatunk tovább!
APÁCA Rendkívül agresszív, agitativ ... DOKTOR
S ez még csak fokozódni fog ... APÁCA Emeljük tovább a nyugtatóadagját? DOKTOR Fölösleges, váltanunk kell! APÁCA Morfium?
DOKTOR Most már csak az jön szóba. De az összes többi gyógyszernek ki kell ürülni előbb. APÁCA Holnap?
DOKTOR Már reggel. Korán. Hajnalban ...

Hangok szólalnak meg, először egyesével, halkan, majd egyre többben és hangosabban, lassan zúgásként hallat-szik, tovább erősödik, szövegük érthetetlen, alaktalan hangáradat; aztán Olga érzéki nevetését, férfiak lihegését is halljuk

CSÁTH Miattatok van minden! Ti vagytok az oka! Apuska!
Igenis! És Olga, Dezsó, Dide, Szabó, minden-

ki ! A ti cselvetésetek volt. Hát itt van ! Sikerült ! Dög-lődöm! Ezt akartátok! Sikerült! El innen, el akárhová, csak el! Nincs egy rohadt cserép, hogy felvágjam az ereimet, egy rohadt kötél vagy egy lepedőből hasított szalag, hogy abban a bűzös klozetban felkössem magam! S ott lógnak a gerendán, rángatózva és himbálódzva ... (Olga nevetésére felordít) Olga! Ki innen ! Ki innen ! Ugyis megszököm!

A hangok elcsendesednek, s újra halljuk a szólóhegedűt, először halkan, majd egyre erősebben

Olga... Olga... (Sziszegve) miattad van minden, te vagy az oka mindennek ! Nem más ! Egyedül te ! Egyes-egyedül és kizárólag te! Nyomorult, csalfa lotyó. Szemét ringyó! Szűzszemű vipera! Egyedül te! Temiattad történt minden ! Miattad nem tudtam leszokni, te nem engedted! Miattad kellett emelnem az adagot, te mérgeztél halálra, te magad voltál a mérreg! A hűtlenséged és az aljasságod taszított a mélybe, a sárba, a mocsárba. Megszököm! Ugyis megszököm, és akkor jaj lesz mindannyioknak! Miattad buktam meg mindenütt, miattad buktak meg a könyveim, szakadt felbe az életem, miattad, miattad, miattad! Olga . . . Olga . . . Olga . . . Olga . . . (Reszketve rohan az előtérbe, jobboldalt elől megtorpan, majd beront a szalonba, a fény teljes, a hangerő és a hangzavar maximális; üvöltve) Olga!!!

Hirtelen csend lesz, a színpad teljesen üres; Olga egyedül van a szalonban, háttal a férfinak, karján a kis-lány. A hangra megfordul, arcán boldog és tiszta sugárzás, s ebben a pillanathban eldördül a Csáth kezében levő pisztoly. Háromszor lő. A kislány messze repül, Olga tántorog, széket dönt föl, majd elesik

(Felé rohan) Olga... Olga... drága, édes... Olga! Figyelj rám! Olga... én vagyok ... megjöttem... hallod?... visszajöttem ... én vagyok... Olga... Olga... mindenem, édesem, egyetlenem ... Olga... (Az íróasztalhoz rohan, előveszi a gyógyszeres dobozt, s örült mohósággal nyelni kezdi a tablettákat, aztán amikor egyre erősödő riadalom-zsivajt hall kintről, kirántja a kését, és felvágja az ereit. Olga mellé térdel, még ott is vagdossa magát, nyúszít)

A gyerek ordít. Belép a Cseléd, Dezső és egy paraszt-ember. Riadt összevisszaság, lőtás-futás: Uristen... A nagyságos asszony... Szent Isten! Mi történt? Vegyék el a kést! A doktor úr! Hármat lőttek! Meghalt! Gyilkosság! Fússanak orvosért! Be kell kötni! Kendő hamar! A nagyságos asszony! Fogják le! Meghalt! A Katonaorvosért! Gyorsan! Rohanjatok! Segítsetek! stb. stb. Majd csend és sötétség. Ezután megint az elmeosztály kórtermét látjuk, de ez már nem a bajai intézetben van, ezt feltétlenül látnunk kell, berendezés, függöny vagy bármi segítségével. Csáth az ágyon ül, szem-ben a nézőtérrel; ettől a jelenettől kezdve, néhány érzelmi kitöréstől eltekintve, magatartását egy teljes „kivülállás”, „távollevés”, álomszerűség és lassúság jellemzi. Dezső oldalt áll, őt figyel

(Hosszú szünet után, igen halkán) És Dide?

DEZSŐ (színtén halkán) Ha rajta múlna, már rég itt lenne. A papirokat intézi. Mihelyt meglesz, azonnal utazik...

CSÁTH (szünet után, magában) ...rettenetes kínjaim voltak... először testiek ... Aztán rájöttem, hogy már nem lehetek egészséges... be voltam zárva, nem jöttem értem, harminc éjjel semmit sem aludtam... itt vagy gyilkolni, vagy megbolondulni lehet a degenerált egyénnek... én megbolondultam ...

DEZSŐ Itt minden másképp lesz ...

CSÁTH Minden ...

DEZSŐ Szabadkán nem úgy csinálják, mint Baján... CSÁTH Szabadka ...

DEZSŐ Te tudod egyáltalán ...

CSÁTH (kitör) Az öngyilkosság! Egyedül az jelenti a kiutat, nem Szabadka! Mindenki eltaszított, rám unt, belém rügött! Mit csináljak becsület és szeretet nél-

kül? Mincs múltarn, nincs jelenem! En vagyok az ostoba állat, mert önállóltan voltam! Es bejöttem! Ide! A legvégzetesebb örültség volt! Itt nem kezel-nek, kínoznak, szántsándékkal!

DEZSŐ Józsi, ez nem Baja! Te azt se tudod... CSÁTH Otthon, szerető rokonok, barátok között meg-próbálhattam volna a nátriumnukleint ...

DEZSŐ Figyelj rám, testvérem...

CSÁTH Ez az ára a húszmillió évnék... Jó volna legalább harminchárom éves koromig élni ...

DEZSŐ (leguggol mellé) Már eljöttünk Bajáról, itthon vagy, Szabadkán, a Mária Valéria Kórházban... CSÁTH Anyácska is harminchárom éves volt, amikor meghalt...

DEZSŐ Szeptemberben, szeptember harmadikán...

CSÁTH De jó volna még egyszer Andersen-meséket olvasni... hallgatni a Ringet, a Tannhusert, King cigarettát szívni, hazamenni és apuskával Beethovent játszani, Mendelssohnt, megfürödni .Falicson, szalámit enni, sört inni, látni a Tátrát, viszontlátni Stubnyát, egy napot élni még az ottani életből, repülni repülőgépen... Csorbán élni ismeretlenül pár napot, vagy a Tarajkán egy kis turistaszobában lenni ön-gyilkos...

DEZSŐ Előbb nem tudtunk áthozni, rosszul voltál, meg aztán az ügyesség...

CSÁTH Az utóbbi hetekben gyakran visszatér egy álmom ... egy régi álom... gyerekek voltunk... te is emlékszel... a béka... a szőrös béka... az emberek azt mesélték... azt mesélték, hogy ha valaki a szőrös békával álmodik ... akkor hamarosan meghal valaki ...

DEZSŐ Sohasem hittem az ilyen mesékben ...

CSÁTH Én sem Soha... (Kitör) Nincs megoldás számomra! Gyógyíthatatlan vagyok, nem érted? Kis-agy paralízisem mindennél kegyetlenebb ! Segíts hát!

DEZSŐ Hinned kell az orvosokban!

CSÁTH Emlékezz a fogadalmunkra! Emlékezz, mit ígértünk egymásnak anyuska sírjánál. Reménytelen betegség esetén gyorsan ölo mérget fogunk beadni a másiknak. Megfogadtuk! Hozzál valamit nekem! Akármit! Holnap! Holnap reggel! Nem, még ma! Te is megfogadtad!

DEZSŐ Megteszem, esküszöm neked, megteszem, ha már a remény is elveszett!

CSÁTH (feláll, megragadja az ingét, ordít) Hát elve-szett! Nem érted? Semmi remény! (Összecsuklik, rá-rogy az ágyra, de már sírni sem tud) Olga?

DEZSŐ (megijed) Olga?

CSÁTH (szünet után) Miért nem akar látni? Nem jön ... már mióta nem jön ...

Dezső papirokat vesz elő, köztük fekete keretes gyász-jelentést is, és Csáth felé nyújtja

(Csáth nem veszi át, feje lehajtva, oldalról nézi. Hirtelen vált) Nem igaz! Ez nem igaz! Ez nem... Mi ez? Mi ez? Ezek nem az ő papirjai... Nem az ő papirjai! Szólalj már meg! Mi történt? Mi történt 01-gával? Hallod? Teljesen egészséges volt! Mi történt? Hallod? Hol van? (Elkapja a papirokat, összetépi) Nem igaz! Nem halt meg! Az én Olgám él, érted? Ezek nem az ő papirjai ! Nem az övéi!

Elsötétül a színpad, a sötétben rögtön halljuk id. Brenner hangját

ID. BRENNER Ki az? Ki van itt? Van itt valaki? Szólalj már meg! Ki van itt? (Felgyújtja a lámpát a szalonban, s ott látjuk Csáthot)

CSÁTH Én vagyok ...

ID. BRENNER Hogy kerülsz ide?

CSÁTH Itt vagyok...

ID. BRENNER Neked a kórházban...

CSÁTH Megszöktem ...

ID. BRENNER Mi van a zsebedben?

CSÁTH Csak kölcsönvettem ...

ID. BRENNER Mi az?

CSÁTH A patikaszekevényből ...

ID. BRENNER Látni akarom!

CSÁTH ...csak ennyi... szükségem van rá , . . ID.
 BRENNER Mit akarsz ennyivel?
 CSÁTH Nem ezért jöttem...
 ID. BRENNER Ez iszonyú sok !
 CSÁTH Pestre megyek!
 ID. BRENNER Pestre?
 CSÁTH Még az éjjel. Azonnal. Ott fognak kezelni... ID.
 BRENNER De hát semmiféle közlekedés ... CSÁTH Gyalog...
(A ruhájára mutat) Ezt is úgy lop-
 tam...
 ID. BRENNER Vissza kell menned!
 CSÁTH Nadrág már nem volt . . .
 ID. BRENNER Az édesanyád emlékére kérlek... CSÁTH
 De így is jó. Azt hiszem...
 ID. BRENNER Nem juthatsz messze. Mindenütt katonák! A
 szerbek teljesen lezárták Bajánál a határt. Emlékezz az
 ígéretedre! A nyilatkozatodra!
 CSÁTH Engedj el!
 ID. BRENNER Ne csinálj örültséget!
 CSÁTH Indulnom kell!
 ID. BRENNER Gondolkozz!
 CSÁTH Pesten sok barátom van...
 ID. BRENNER *(sírva)* Nagyon kérlek!
 CSÁTH Nem a gyógyszer miatt jöttem ...
 ID. BRENNER Hallgass apádra!
 CSÁTH Olga miatt . . .

Ismét felhangzik a hegedű, s most már a darab végéig halljuk

ID. BRENNER Hallod, amit mondok?
 CSÁTH Miatta jöttem...
 ID. BRENNER A Jóistenre kérlek!
 CSÁTH-I *(kiabálva)* Olga érdekel! Egyedül ő! Dezső azt
 mondta... mindenféle papirokat mutatott ... Nem hiszem el!
 Tudom, hogy nem igaz!
 ID. BRENNER Könyörgök neked...
 CSÁTH *(könyörögve)* Olgáról beszélj!

*Elsötétedik a szín, rögtön utána felcsattan a határőrök
 kiáltása: Állj... Állj ! Amikor megvilágosodik a szín, teljesen
 kiürült a szalon, pusztaságot látunk, vagy legalábbis ezt
 érzékeltetik a fények. Minden sivár, Csáth lépés közben
 merevedett mozdulatlaná, jobbról is, balról is egy-egy
 szuronyos szerb katona tart felé, lassan, óvatosan: tisztes
 távolságban megállnak*

1. HATÁRŐR Fel a kezekkel!
 2. HATÁRŐR Emelje fel a kezét!
 1. HATÁRŐR Jobban!
 2. HATÁRŐR Mind a kettőt!
 1. HATÁRŐR Ki maga?
 2. HATÁRŐR Mit keres itt?
 1. HATÁRŐR Papirokat!
 2. HATÁRŐR Hallja?
 1. HATÁRŐR A papirokat! CSÁTH *(már halott, szinte)*
 Nincsenek papírjaim . . .
 1. HATÁRŐR Motozd meg!
 CSÁTH Nincsenek ...
 2. HATÁRŐR Semmi...
 1. HATÁRŐR Ez?
 CSÁTH *(riadtan)* Gyógyszer!
 2. HATÁRŐR Ennyi? CSÁTH Beteg vagyok, életmentő
 gyógyszerek . . .
 1. HATÁRŐR Ki maga?
 2. HATÁRŐR Milyen ruhában van?
 CSÁTH Beteg vagyok!
 2. HATÁRŐR Hogy hívják?
 CSÁTH Brenner . . .
 2. HATÁRŐR Milyen Brenner, Brenner micsoda? CSÁTH
 Brenner vagyok ... a nevem , . .
 2. HATÁRŐR Hová akart menni?
 CSÁTH Pestre... a barátaim...
 1. HATÁRŐR Budapestre?
 2. HATÁRŐR Papírok nélkül?
 1. HATAWR Nem tudja, hogy az országhatár . . .

2. HATÁRŐR Hol lakik?
 CSÁTH Nem tudtam... 2.
 HATÁRŐR Hol lakik?
 CSÁTH Én?
 1. HATÁRŐR A lakása!
 2. HATÁRŐR Miért nincs rendesen felöltözve?
 CSÁTH A kórházban...
 1. HATÁRŐR Na, indulás!
 CSÁTH Én kérem szépen ...
 2. HATÁRŐR Indulás!
 CSÁTH Én nem arra...
 1. HATÁRŐR *(meglöki)* Gyerünk!
 2. HATÁRŐR Ne vitatkozzon!
 CSÁTH A barátaim... 2.
 HATÁRŐR Indulás! CSÁTH Nem
 megyek vissza!
 1. HATÁRŐR Gyorsabban! CSÁTH
 Nem vagyok hajlandó!
 2. HATÁRŐR Feljebb a kezét, és indulás! *(Meglöki)*
 CSÁTH *(zokogva nekiesik az egyik katonának, de már alig van
 ereje)* Akkor löjjenek agyon! Inkább löjjenek agyon ! Nem
 megyek vissza ! Nem megyek ! Nem akarok ... *(A földre lökik,
 Csáth zihál, zokog, zsebéből marokszámra nyeli le a
 gyógyszereket)*
 1. HATÁRŐR Mit csinál?
 2. HATÁRŐR Álljon fel!
 1. HATÁRŐR Megőrült?
 2. HATÁRŐR Kőpje ki!
 1. HATÁRŐR Mi az?
 2. HATÁRŐR Azonnal kőpje ki!
 1. HATÁRŐR Fogd meg!
Felállítják, Csáth tántorog, öklendezik

Indulás!
 2. HATÁRŐR Gyerünk!
 1. HATÁRŐR Arra!

*Csáth újra összeesik, s a nagy óra ütni kezdi az időt: hat óra
 van*

Nem is gyógyszer volt ...
 2. HATÁRŐR Mi van magával?
 1. HATÁRŐR Méreg, megmérgezte magát!
 2. HATÁRŐR Álljon fel! Hallja, amit mondok?
 1. HATÁRŐR Ember! Válaszoljon!
 2. HATÁRŐR Ez kész . . .
 1. HATÁRŐR Kicsoda maga?
 2. HATÁRŐR Válaszoljon! Hol lakik?
 1. HATÁRŐR Hogy hívják?
 2. HATÁRŐR Valami Brenner... azt mondta, vagy hasonlót...

Tanácsstalanok

1. HATÁRŐR Be kéne vinni!
 2. HATÁRŐR Az órsre?
 1. HATÁRŐR Meg fog halni...
 2. HATÁRŐR *(lábával megfordítja)* Már nem... L HATÁRŐR
(kivesz egy kis üveget Csáth kezéből) Ez mi?
 2. HATÁRŐR Nézd meg!
 1. HATÁRŐR Nem tudom...
 2. HATÁRŐR Nem baj, gyerünk!
 1. HATÁRŐR S ő?
 2. HATÁRŐR Ne félj, nem fut el. *(Jobbra tart)*
 1. HATÁRŐR Hová megyünk?
 2. HATÁRŐR Kocsiért . . .
 1. HATÁRŐR Te!
 2. HATÁRŐR Igen?

1. HATÁRÓR Szerinted kicsoda?
2. HATÁRÓR Franc tudja. Csavargó, egy koszos csavargó ...
1. HATÁRÓR Gondolod, hogy...
2. HATÁRÓR Sok van ilyen, tele van a világ velük. Bevisszük a városba, aztán vagy felismerik, vagy nem ...

1. HATÁRÓR És ha nem?
2. HATÁRÓR Akkor én nyertem! *(Kötör belőle a röhögés, jobbra ki, a másik is félröhög s követi)*
Lassan halványodik a fény, a hegedűt viszont egyre hangosabban és élesebben halljuk, a sötétben is, az-tán hirtelen az is félbeszakad, és teljes lesz a csend.